

TÜRKİYE’DE KIRSAL NÜFUSUN DEĞİŞİMİ VE İLLERE GÖRE DAĞILIMI (1980-2012)

Changes of Rural Population in Turkey and its Distribution By Provinces
(1980-2012)

Yrd. Doç. Dr. Murat YILMAZ¹

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türkiye’deki kırsal nüfusun 1980-2012 yılları arasındaki değişimini incelemektir. Ayrıca aynı periyotta illerin kırsal nüfusları ve kır-şehir nüfus oranlarının değişimi de incelenmiştir. Çalışmada ülkemizdeki kırsal nüfusun 1927 yılı ve sonraki sayım yıllarına göre artış ve azalışı üzerinde durulmuş, söz konusu nüfusun özellikle 1980 yılından sonraki durumu daha detaylı bir şekilde incelenmiştir. Türkiye’de kırsal nüfus 1927 yılında toplam nüfusun %76’sını oluşturmaktaydı. Bu oran 1950 yılına kadar çok fazla değişmemiştir. Ancak 1950 yılından sonra başlayan kırdan kente yönelik yoğun göç hareketi, ilerleyen dönemde kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payının sürekli olarak düşmesine neden olmuştur. Öte yandan 1950 yılından sonra kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payı sürekli olarak azalırken söz konusu nüfus 1980 yılına kadar miktar olarak artmaya devam etmiştir. 1980 yılından sonra ise kırsal nüfus genellikle miktar olarak da azalma eğilimi sergilemiştir. Özellikle 2000-2012 yılları arasındaki 12 yıllık dönemde kırsal nüfus hızla azalmış, yaklaşık olarak 24 milyon olan kırsal nüfus 17 milyona düşmüştür.

Ayrıca illerin son 32 yıldaki kırsal nüfusları da tablolaştırılarak genel durum ve istisnalar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Söz konusu zaman zarfında ülkedeki illerin kırsal nüfusu genellikle azalma eğilimi göstermektedir. 1980 yılında var olan 67 ilden sadece 5’inin kırsal nüfusu son 32 yılda sürekli olarak artmıştır. Bu iller Hatay, Muğla, Tekirdağ, Şanlıurfa ve Van’dan oluşmaktadır. Geri kalan 62 ilde ise 32 yılda kırsal nüfus genellikle azalma eğilimi sergilemiştir. Öte yandan 1989 yılı ve sonrasında kurulan 14 ilden sadece Kırıkkale ve Iğdır’da kırsal nüfus artmaya devam etmiştir. Bunların dışında kalan 12 ilde ise kırsal nüfus sonraki süreçte genellikle azalma eğilimi göstermiştir.

Sayım dönemlerine göre Kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin bölgelere göre dağılımı incelendiğinde ise Karadeniz, İç Anadolu, Marmara ve Doğu Anadolu bölgelerinde söz konusu il sayısının 1980 den sonra genellikle azaldığı, Ege ve G. Doğu Anadolu bölgelerinde ise arttığı görülmektedir. Akdeniz bölgesinde ise bu sayı 1980, 1990 ve 2000 yıllarında 5 olup değişmemişken, 2012 yılında 4’e düşmüştür. Ülkemizdeki toplam kırsal nüfusun ve illerin kırsal nüfuslarının değişimini başta göç olmak üzere, yeni il ve ilçelerin kurulması ile belediye sınırlarının genişletilmesi gibi çok sayıda faktör etkilemiştir.

Anahtar kelimeler: Kırsal nüfus, kentsel nüfus, göç, il, bölge.

¹ Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi email:myilmazcog@yyu.edu.tr

Abstract

The aim of this study is to examine the changes of rural population between 1980 and 2012 in Turkey. Beside, changes of rural-urban population ratio and rural population of provinces in the same period is investigated. In this study, the increase and decrease of rural population in our country according to census of 1927 and censuses conducted after that time are focused and the distribution of the population after 1980 is also examined in more detail. In 1927, rural population in Turkey constituted 76% of the total population. These rates have not changed much until 1950. However, the intensive migration movement from rural to urban beginning after 1950 has caused the continuous decline of the ratio of rural population in the whole population during the future period. On the other hand, even if the rate of rural population in the whole population was continuously declining, the amount of the population has continued to rise until 1980. After 1980, the rural population has generally tend to decrease as the amount. In particular, the 12-year period between the years of 2000-2012, the rural population decreased rapidly and the rural population of approximately 24 million has dropped to 17 million.

In addition, the rural population of the provinces in the last 32 years have been studied by tabulating them to reveal the general conditions and exclusions. During the mentioned time, the rural population of the provinces in the country generally tends to decrease. The rural population of only 5 of the 67 provinces existing in 1980 has increased steadily in the last 32 years. These provinces consist of Hatay, Muğla, Tekirdağ, Şanlıurfa and Van. For the remaining 62 provinces, the rural population generally tend to decrease in the last 32 years. On the other hand, the rural populations of just only Kırıkkale and Iğdır within 14 provinces established in 1989 and after that time have continued to increase. The rural populations of these 12 outside of the 14 provinces generally showed a tendency to decrease in the next period of time.

When examining the distribution of 20 provinces, which have the most rural population regarding the census, according to regions, it can be said that, after 1980, while the number of cities having most rural population has been decreased for Blacksea, Central Anatolia, East Anatolia regions, it has been increased for Aegan Region and Southeastern Anatolia regions. In the Mediterranean region, while the number of most rural populated cities was five and unchanged for 1980, 1990 and 2000 years, this number has dropped from five to fourth in 2012. Numerous factors including particularly migration, the establishment of new provinces and districts and the expansion of municipal boundaries have influenced the changes in the total rural population of our country and rural population of provinces.

Key Words: Rural population, urban population, migration, province, region.

1. Giriş

Dünya genelinde özellikle de gelişmiş ülkelerde sanayileşme ile birlikte kentleşme hareketleri hızlanmıştır. Kentleşme hareketleri çok eskilere dayanmakla birlikte, son 150 yıldaki hızlı kentleşme, daha ziyade sanayileşmenin ürünüdür. Sanayileşen ülkelerde kırsal nüfus hızla azalmaya, kentsel nüfus ise artmaya başlamıştır. Şüphesiz bu durum bütün ülkelerde eş zamanlı olarak meydana gelmemiştir. Batı Avrupa ülkelerinde hızlı sanayileşme ve buna bağlı olarak kırdan kente yoğun göçler ve hızlı kentleşme 1850'lerde başlamıştır. Buna karşın geri kalmış ülkelerde halen toplam nüfusun önemli bir kısmını kırsal nüfus oluşturmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki dünya genelinde 1900'lerden itibaren kırsal nüfusta bir azalma eğilimi, kentsel nüfusta ise artma eğilimi belirginleşmiştir.

Ülkemizde 1930'larda bazı sanayileşme hamleleri yapılmış, ancak başarı sınırlı kalmıştır. Türkiye'de kırdan kente yoğun göçler ve hızlı kentleşme ise 1950'den sonra başlamıştır (Tümertekin, 1973, Doğanay, 1997, Keleş, 2012). Ancak Türkiye'deki kırdan kente göç hareketi ve buna bağlı olarak meydana gelen hızlı kentleşme, batı Avrupa'dan farklı olarak sadece sanayileşmeden kaynaklanmamıştır. Tarımda makineleşme, tarım arazilerinin miras yoluyla sürekli olarak bölünerek küçük üniteler haline gelmesi, şehirlerin iş, eğitim ve sağlık olanakları başta olmak üzere çok sayıda etken kırdan kente yönelik göçlerin başlıca nedenleri arasındadır.

Türkiye'de 1950'den sonra kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payı sürekli olarak azalmaya başlamıştır. 1950'den 1980'e kadar olan dönemde kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payı sürekli azalırken aynı dönemde söz konusu nüfus miktar olarak artmıştır. Yani bu devrede kırsal nüfus artmaya devam etmiş, ancak bu nüfustaki artış kentsel nüfusa göre daha yavaş olmuştur. 1980 yılından sonra ise ülkemizdeki kırsal nüfus ilk defa miktar olarak da azalmaya başlamış ve belirtilen tarihte 25 milyon civarında olan kırsal nüfus günümüzde 17 milyona kadar düşmüştür (1990 ile 2000 arasında cılız artışı göz ardı edersek).

Bugüne kadar ülkemizde kentleşme ile ilgili onlarca çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmalarda kentleşme konusu irdelenirken kırsal nüfus dolaylı olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada ise konuya kırsal nüfus açısından bakılacaktır. Kırsal nüfusun 1980-2012 yılları arasındaki değişimin yanı sıra kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin aynı zaman zarfındaki değişimi ile bu değişimin nedenleri irdelenecek ve buna bağlı olarak bazı sonuçlar çıkarılmaya çalışılacaktır. Ayrıca TÜİK'nun 2013 yılı verilerine göre büyükşehirlerin tamamında kırsal nüfus 0 olarak gösterildiği için bu çalışmada 2012 yılı verileri kullanılmıştır. (Not: 2013 yılında yapılan yasal düzenleme ile büyükşehirlerin sınırları il sınırlarını kapsayacak şekilde genişletildiği için, büyükşehirlerde yer alan belde ve köyler de mahalle haline getirilmiştir).

Araştırma konusu kırsal nüfus olduğu için öncelikle kırsal nüfusun tanımlanması faydalı olacaktır. Kırsal nüfus ile kentsel nüfus konusunda yapılan tanımlamalar daha çok yerleşmelerin tanımlanması ve dolayısıyla yerleşmede yaşayan nüfusun kırsal veya kentsel olarak kabul edilmesi esasına dayanır. Yani yerleşme eğer kent olarak kabul ediliyorsa söz konusu yerleşmenin nüfusu kent nüfusu veya yerleşme kırsal olarak kabul ediliyorsa söz

konusu yerleşmenin nüfusu kırsal nüfus olarak kabul edilmektedir. Yerleşmelerin kırsal ve kentsel olarak ayrılmasında kullanılan kriterler araştırmacılar arasında farklılık göstermektedir. Bazı araştırmacılar nüfus miktarını esas alırken bazıları ekonomik faaliyetleri ve buna bağlı olarak yerleşmenin fonksiyonlarını, bazıları ise nüfus yoğunluğunu göz önüne almaktadır. TÜİK ise il ve ilçe merkezlerinde yaşayan nüfusu kentsel nüfus olarak, diğer yerleşmelerin nüfuslarını ise kırsal nüfus olarak değerlendirmektedir. Şüphesiz bu kriterin doğruluğu tartışılır. Ancak mevcut istatistikleri sadece TÜİK’nden elde edilebildiği için bu çalışmada TÜİK’nun kriterleri ve verileri esas alınacaktır.

Türkiye’de cumhuriyetin ilk yıllarında kırsal nüfus oranı %76 civarındaydı. Bu oran 1950’ye kadar çok fazla değişmemiş ancak 1950’den sonra sürekli azalmaya başlamıştır. 1950 yılında ülke nüfusun yaklaşık %75’ini oluşturan kırsal nüfusun payı ilerleyen yıllarda düşmeye başlamış, ancak 1980 yılına gelindiğinde halen ülke nüfusunun yarıdan fazlası (%56,1) kırsal nüfustan oluşmaktaydı. Türkiye’de kentsel nüfusun kırsal nüfusu geçtiği ilk sayım 1985 sayımıdır. Buradan şu sonuç çıkarılabilir; ülkemizde 1980 ile 1985 yılları arasında kırsal nüfus ile kentsel nüfus eşitlenmiş ve 1985 yılı sayımında kentsel nüfus toplam nüfusun yarıdan fazlasının oluşturmuştur. 1985 yılından sonraki dönemde ise başta kırdan kente yönelik göçler olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı kırsal nüfus oranı hızla düşmeye, kentsel nüfus oranı ise hızla artmaya devam etmiştir. Nihayet günümüz itibarıyla kırsal nüfus ülke nüfusun yaklaşık %23’ünü (2012 ADNKS’ne göre) oluşturmaktadır.

Ülkemizde kentsel nüfus ve toplam nüfus 1927’den 2012 yılına kadar olan süreçte sürekli artmıştır (Tablo.1, Şekil.1). Buna karşın kırsal nüfus 1927’den 1980’e kadar artmış ve aynı yıl cumhuriyet tarihindeki en yüksek değere çıktıktan sonra istikrarsız bir seyir izlemeye başlamıştır. Nitekim 1980 yılında 25 milyonu geçen kırsal nüfus, sonraki 5 yılda 1 milyondan fazla azalarak 24 milyonun altına inmiştir. Aynı dönemde ülke nüfusu yaklaşık olarak 45 milyondan 50 milyona, kentsel nüfus da yaklaşık olarak 20 milyondan 27 milyona çıkmıştır (Tablo.1).

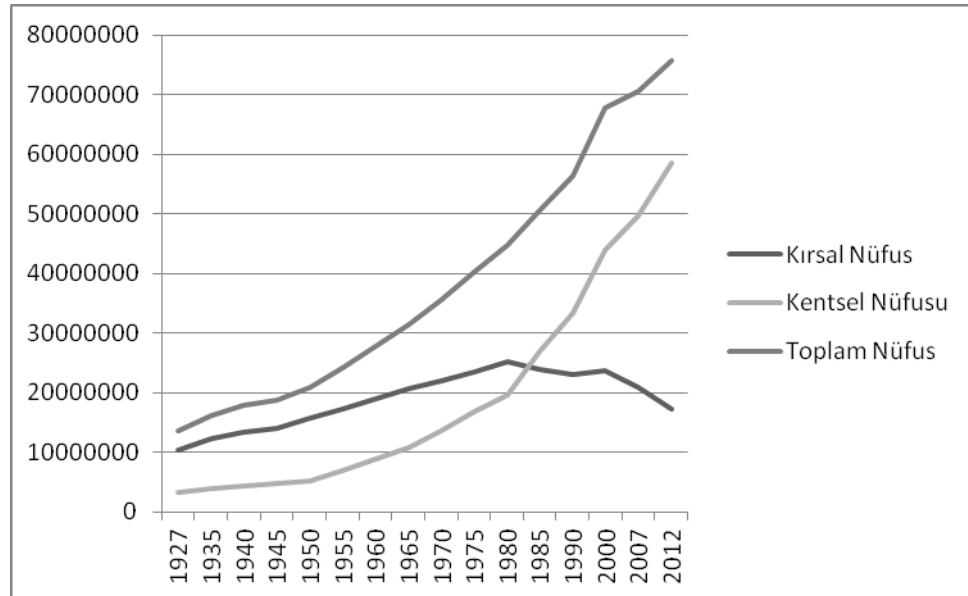
Kırsal nüfus miktarındaki azalma 1985 yılı ile 1990 yılı arasında da sürmüştür. Nitekim 1985 yılında yaklaşık olarak 24 milyon olan kırsal nüfus 1990 yılına gelindiğinde yaklaşık olarak 23 milyona düşmüştür. Oysa bu dönemde ülke nüfusu yaklaşık 50 milyondan 56 milyona, kentsel nüfus da 27 milyondan 33 milyona çıkmıştı (Tablo.1). Verilerden de anlaşılacağı üzere kırsal nüfus miktarı olarak çok büyük bir düşüş yaşamasa bile ülke nüfusu ve kentsel nüfustaki artışa paralel bir artış olmadığı gibi yıllar geçtikçe ülke nüfusunun daha az bir kısmını oluşturmaya başlamıştır.

Kırsal nüfus 1990 ile 2000 yılları arasındaki 10 yıllık devrede ise yaklaşık olarak 23,1 milyondan 23,8 milyona çıkmıştır. Yani 1980 ile 1990 arasında azalan kırsal nüfus sonraki 10 yılda az da olsa artmıştır. Ancak kırsal nüfustaki artış ülke nüfusu ve kentsel nüfusun bu dönemdeki artışı karşısında çok düşük kalmıştır. Çünkü bu dönemde kırsal nüfusta 640 bin kişilik bir artış yaşanırken, kentsel nüfus yaklaşık 9 milyon ülke nüfusu da 10 milyonun üzerinde artmıştır. Verilerden de anlaşılacağı üzere kırsal nüfusun 1990-2000 yılları arasındaki artışı çok az olup bu nüfusun ülke toplam nüfusu içindeki payının azalışı seyri devam etmiştir (Tablo.1, Şekil.2).

Tablo.1.Türkiye’de Kırsal, Kentsel ve Toplam Nüfusun Yıllara Göre Değişimi (1927-2012)

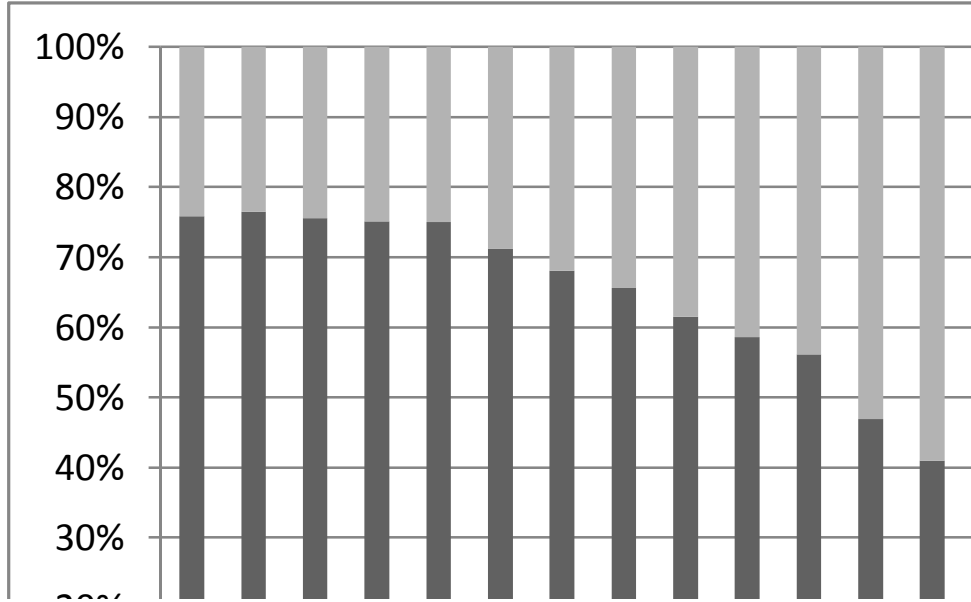
Sayım Dönemleri	Kentsel Nüfus	Oran (%)	Kırsal Nüfus	Oran (%)	Toplam
1927	3305879	24,2	10342391	75,8	13648270
1935	3802642	23,5	12355376	76,5	16158018
1940	4346249	24,4	13474701	75,6	17820950
1945	4687102	24,9	14103072	75,1	18790174
1950	5244337	25,0	15702851	75,0	20947188
1955	6927343	28,8	17137420	71,2	24064763
1960	8859731	31,9	18895089	68,1	27754820
1965	10805817	34,4	20585604	65,6	31391421
1970	13691101	38,5	21914075	61,6	35605176
1975	16869068	41,2	23478651	58,2	40347719
1980	19645007	43,9	25091950	56,1	44736957
1985	26865757	53,0	23798701	46,9	50664458
1990	33326351	59,0	23149684	41,0	56473035
2000	44006274	64,9	23797653	35,1	67803927
2007	49747859	70,5	20838397	29,5	70586256
2012	58448431	77,3	17178953	22,7	75627384

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil.1.Türkiye’de Kırsal, Kentsel ve Toplam Nüfusun Yıllara Göre Değişimi

Yukarıdaki grafik incelendiğinde ülke nüfusu ile kentsel nüfusun 1927 ile 2012 arasındaki seyrinin genellikle paralellik arz ettiği, buna karşın kırsal nüfustaki seyrin 1950 yılına kadar ülke nüfusu ve kentsel nüfusa paralel olduğu, fakat belirtilen tarihten sonra bu paralelliğin önemli ölçüde bozulduğu görülmektedir. 1950 yılından sonra ülke nüfusu ve kentsel nüfus hızlı bir şekilde artmaya devam etmiş, ancak kırsal nüfustaki artış devam etmekte birlikte diğer iki nüfusa oranla çok yavaş bir seyir izlemiştir. Grafik incelendiğinde dikkat çeken diğer bir husus ise, kırsal nüfusun 1980 ile 2000 yılları arasında yataya yakın bir seyir izlediğidir. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu dönemde kırsal nüfus 25 ile 23 milyon arasında değişmiş ve 1980-1990 arasında az da olsa azalırken 1990 ile 2000 arasında bir miktar artmıştır.

Şekil.2. Türkiye’de Kırsal ve Kentsel Nüfus Oranının (%) Yıllara Göre Değişimi

Diğer bir önemli husus ise kırsal nüfus ile kentsel nüfus arasında kırsal nüfus lehine olan makasın 1980 ile 1985 arasında kapanması ancak aynı makasın 1985 yılından sonra kentsel nüfus lehine giderek açılmasıdır (Şekil.1). Yine grafikten kırsal nüfus ile kentsel nüfus arasındaki makasın 2000 yılından sonra daha hızlı bir şekilde açıldığı ve belirtilen tarihten sonra kentsel nüfusun ülke nüfusuna oranla da daha hızlı bir şekilde arttığı anlaşılmaktadır. Türkiye’deki kırsal ve kentsel nüfusun toplam nüfus içindeki paylarını gösteren grafik incelendiğinde şu hususlar dikkat çekmektedir. Kırsal nüfus 1927 yılında nüfusun yaklaşık %76’sını oluşturmaktadır ve bu oranını 1950 yılına kadar korumuştur. 1950 yılından sonra ise kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payı sürekli azalmıştır. İlk defa 1985 yılında kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payı %50’nin altına inmiş ve belirtilen tarihten sonra da kırsal nüfusun payı azalmaya devam etmiştir. 2012 yılına gelindiğinde ise oranlar 1927 yılındaki durumun tersi olmuştur. Hatta kentsel nüfus

1927 yılında toplam nüfusun %25'ini oluştururken 2012 yılında kırsal nüfusun oranı %23'ün altına inmiştir (Şekil.2).

Yukarıda Türkiye'de kırsal ve kentsel nüfusun 85 yıldaki gelişimini (1927-2012) ana hatlarıyla ele aldıktan sonra bu değişim nedenleri üzerinde durmak faydalı olacaktır. Ülkemizde kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payının azalmasının, buna karşın kentsel nüfusun toplam nüfus içindeki payının artmasının temel nedeni kırsal yerleşmelerden kentlere yönelik göçlerdir. Çünkü kırsal yerleşmelerde nüfusun kentlere göç etmesi, bu yerleşmelerde doğal artış oranının gerçek artış oranına yansımamasına neden olmaktadır. Öte yandan kent yerleşmeleri ise aldıkları göçten dolayı nüfus artış hızı sürekli olarak doğal artışın üzerinde gerçekleşen yerleşmeler olmuştur. Bu olay 60 yıldan fazla bir süre devam ettiği için günümüz itibarıyla artık kırsal nüfus kentsel nüfusa oranla oldukça düşük kalmıştır. Bunlara ek olarak idari taksimatın zaman içinde değişmesi de kırsal nüfus oranı üzerinde etkili olmuştur. Çünkü bu çalışmada ve diğer çalışmalarda kırsal ve kentsel nüfus miktar ve oranları hesaplanırken TÜİK'nun istatistikleri kullanılmaktadır ve TÜİK'na göre il ve ilçe merkezlerinin nüfusları şehir nüfusu, belde ve köylerin nüfusları ise kırsal nüfus olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla zamanla bazı beldelerin ve köylerin ilçe merkezi haline dönüştürülmesi kırsal nüfusun azalması ve şehirsiz nüfusun artmasına neden olmuştur. Şüphesiz TÜİK'nun kırsal ve kentsel nüfus hesaplama yönteminin doğruluğu araştırmacılar tarafından tartışılmakta ve sorgulanmaktadır. Ancak bu tartışmalar bilim insanlarımızın ilgili eserlerine havale edilip bu çalışmada söz konusu tartışmalara girilmeyecektir.

2.Türkiye'de İllerin Kırsal Nüfuslarının 1980-2012 Yılları Arasındaki Değişimi

Ülkemizde 1980 yılında 25 milyon civarında olan kırsal nüfus 2012 yılında yaklaşık 17 milyona düşmüştür (Tablo.2). Bu durumun temel nedeni 32 yıllık zaman zarfında illerimizin büyük bir kısmının kırsal nüfusunun azalmasıdır. Ancak illerin kırsal nüfuslarının 1980, 1990, 2000 ve 2012 yıllarındaki miktarı tablolatırıldığında, kırsal nüfusun 32 yıldaki değişiminin iller arasında önemli farklılıklar gösterdiği anlaşılmaktadır. Türkiye'de illerin kırsal nüfuslarının 1980 ile 2012 yılları arasındaki değişimi incelendiğinde şu hususlar dikkat çekmektedir; Belirtilen yıllar arasında kırsal nüfusu sürekli artan il sayısı sadece 5 olup bu iller Hatay, Muğla, Tekirdağ, Şanlıurfa ve Van'dan oluşmaktadır. 32 yıllık sürecin başında il sayısı 67 idi. Dolayısıyla 32 yıllık sürecin başında var olan 67 ilin 5'inde kırsal nüfus sürekli olarak artarken geri kalan 62 ilde söz konusu nüfus istikrarlı bir artış sağlayamamıştır. 1989 yılı ve daha sonra il tüzel kişiliği elde eden illerin kırsal nüfuslarına bakıldığı zaman sadece Şırnak ve Iğdır'ın kırsal nüfusunun sürekli arttığı, buna karşın diğerlerinin kırsal nüfuslarında artış ve azalışlar olduğu görülmektedir (Tablo.2).

İllerimizin kırsal nüfuslarının 1980-2012 arasındaki değişimi incelendiğinde, dikkat çeken diğer bir husus da şudur; 11 ilin nüfusu 1980'den 2000 yılına kadar artarken 2000 yılından sonra azalmıştır. Bu iller Afyonkarahisar, Antalya, Aydın, Denizli, Diyarbakır, Isparta, Mersin, Kocaeli, Kütahya, Manisa ve Muş'tan oluşmaktadır. Bu illerin kırsal nüfuslarının 1980-2000 yılları arasında artması ve 2000-2012 yılları arasında ise

Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012)

azalması, aslında kırsal nüfusun son 12 yılda ülke genelindeki eğilimini özetlemektedir. Zira kırsal nüfusu 1980-2012 arasında sürekli artan 5 ili ve 1990’dan sonra il tüzel kişiliği elde eden illerden 2’sini bir kenara bırakacak olursak illerin büyük bir kısmında kırsal nüfus 12 yılda önemli ölçüde azalmış ve sonuçta ülke genelinde de kırsal nüfus yaklaşık 24 milyondan 17 milyona düşmüştür.

Tablo.2.İllerin Kırsal Nüfuslarının 1980-2012 Yılları Arasındaki Değişimi.

İl	1980 Nüfusu	1990 Nüfusu	2000 Nüfusu	2012 Nüfusu	İl	1980 Nüfusu	1990 Nüfusu	2000 Nüfusu	2012 Nüfusu
Adana	642898	584568	451625	239011	Konya	889444	787175	897349	488418
Adıyaman	250609	293827	284872	229880	Kütahya	335058	336021	338034	198154
Afyonkarahisar	406218	433014	440548	326103	Malatya	365436	322867	353945	257573
Ağrı	259595	278335	276435	259879	Manisa	545644	564044	545409	441649
Amasya	213210	194647	168610	110809	Kahramanmaraş	456650	485737	466377	387585
Ankara	615722	399907	467338	123406	Mardin	372963	308695	313849	314914
Antalya	467869	530017	783511	599863	Muğla	337831	376412	446987	477208
Artvin	182789	146736	107736	73409	Muş	231329	275389	294151	258788
Aydın	407159	440105	457643	394695	Nevşehir	179529	176554	173391	122962
Balıkesir	508809	504556	498752	448988	Niğde	371656	208575	221269	166790
Bilecik	90020	85153	69946	49164	Ordu	543715	493285	471134	318076
Bingöl	173705	164318	130269	112341	Rize	265106	215406	160693	116521
Bitlis	164151	187168	169167	154314	Sakarya	353678	385302	296344	221630
Bolu	358182	333747	127969	99467	Samsun	662913	633095	573883	411323
Burdur	150026	125787	116906	96651	Siirt	261679	133296	110154	119176
Bursa	511.582	445332	494200	286159	Sinop	218799	178839	124289	91524
Çanakkale	264.865	263734	249404	215636	Sivas	476929	385534	333287	195109
Çankırı	189.111	165274	129169	68991	Tekirdağ	193472	209902	228214	263272
Çorum	404558	356059	285168	164449	Tokat	424277	410947	426265	255496
Denizli	397400	413089	436115	279745	Trabzon	544465	492237	496183	331016
Diyarbakır	403886	494356	545016	436909	Tunceli	121790	82344	39108	28539
Edirne	210050	194178	171698	123129	Urfa	320317	450331	601293	786620
Elazığ	253783	225435	205342	143712	Uşak	143750	143474	140273	108610
Erzincan	186794	155107	144635	88447	Van	311794	378466	430548	503258
Erzurum	516627	447853	376838	268721	Yozgat	380136	370967	367763	187121
Eskişehir	199879	163621	148981	78920	Zonguldak	641669	661943	365317	319222
Gaziantep	295952	319467	276123	194625	Aksaray	-	182182	195868	143738
Giresun	352972	279973	240503	170598	Bayburt	-	66035	56002	35233
Gümüşhane	223787	110379	109383	67702	Karaman	-	111485	103298	69860
Hakkari	111345	101380	97126	123873	Kırkkale	-	106018	98214	41768
Hatay	489721	578047	672385	741084	Batman	-	151048	152568	135163
Isparta	191865	205197	212120	133204	Şırnak	-	136742	141869	168053
İçel	419387	479711	652180	354978	Bartın	-	-	136176	120285
İstanbul	1832435	555261	933136	144228	Ardahan	-	-	94031	69121
İzmir	917580	559954	638197	343529	Iğdır	-	-	87052	88926
Kars	528119	452692	182871	173586	Yalova	-	-	69932	62378
Kastamonu	351266	274901	201456	157802	Karabük	-	-	67346	52200
Kayseri	398031	339412	328078	158575	Kilis	-	-	39739	35386
Kırklareli	164559	159980	139259	109064	Osmaniye	-	-	146788	129068
Kırşehir	156532	130456	105827	59231	Düzce	-	-	183634	145059
Kocaeli	278873	353604	483180	107284	Toplam	25091950	23146684	23797743	17178953

KAYNAK: TÜİK verilerinden yararlanılarak.

1980 yılı itibarıyla kırsal nüfusu 300 binin üzerinde olan 35 ilin 4’ünde söz konusu nüfus sonraki yıllarda artmış, 14’ünde azalmış, 17’sinde ise artış ve azalışlar birbirini takip etmiştir (Tablo.2). Hatay, Muğla, Van ve Şanlıurfa’nın kırsal nüfusları 1980’den sonra da artarken Adana, Balıkesir, Bolu, Çorum, Erzurum, Giresun, Kars, Kastamonu, Kayseri, Ordu, Samsun, Sivas, Yozgat ve Zonguldak’ın kırsal nüfusları ise azalmıştır. 1980 yılı ve

sonrasındaki sayım dönemlerinde kırsal nüfusu azalan illerde azalış oranı farklılıklar göstermekle birlikte genellikle yüksektir. Örneğin Adana'da 1980 yılında yaklaşık olarak 642 bin olan kırsal nüfus 2012 yılında 240 bine, Bolu'da 358 binden 100 bine, Çorum'da 404 binden 164 bine, Erzurum'da 516 binden 268 bine, Giresun'da 352 binden 170 bine, Kars'ta 528 binden 173 bine, Kastamonu'da 351 binden 157 bine, Kayseri'de 398 binden 158 bine, Ordu'da 543 binden 318 bine, Samsun'da 662 binden 410 bine Sivas'ta 476 binden 195 bine, Yozgat'ta 380 binden 187 bine, Zonguldak'ta ise 641 binden 319 bine düşmüştür. Balıkesir'de ise kırsal nüfus 508 binden 448 bine düşmüş olup bu ilde kırsal nüfusun azalış oranı nispeten az olmuştur.

Yukarıda belirtilen ve kırsal nüfusları 32 yılda önemli ölçüde azalan illerden Adana, Bolu, Kars ve Zonguldak illerinin alanları daralmış yani bu illerin idari alanlarının bir kısmı yeni kurulan illerin idari alanında kalmıştır. Adana'nın idari alanında Osmaniye, Bolu'nun idari alanında Düzce, Kars'ın idari alanında Ardahan ve Iğdır, Zonguldak'ın idari alanında ise Karabük ve Bartın illeri kurulmuştur. Dolayısıyla bu dört ilde kırsal nüfusun azalması idari yapılanmada yapılan yeni düzenlemelerden etkilenmiştir. Bu 4 ili ve kırsal nüfusu nispeten az miktarda azalan Balıkesir'i bir tarafa bırakacak olursak, diğer 9 ilde kırsal nüfusun hızlı bir şekilde azalmasının kırdan kente yapılan yoğun göçlerle yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2 incelendiğinde, dikkat çeken diğer bir husus da 1980 ile 2000 yılları arasında kırsal nüfuslarında artış ve azalışlar olmasına rağmen, 2000 yılına gelindiğinde hala kırsal nüfusu önemli bir miktarı bulan illerin söz konusu nüfuslarının 12 yılda çok büyük bir hızla azalmasıdır. Adana, Afyonkarahisar, Ankara, Bursa, Çorum, Denizli, Erzurum, Mersin, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Konya, Kütahya, Kahramanmaraş, Ordu, Tokat, Trabzon ve Yozgat illeri 2000 yılından sonra kırsal nüfusu hızla azalan iller arasındadır. Örneğin 12 yıllık dönemde (2000-2012) Adana'da kırsal nüfus yaklaşık olarak 451 binden 239 bine, Ankara'da 467 binden 123 bine, Bursa'da 494 binden 286 bine, İstanbul'da 933 binden 144 bine, Mersin'de 652 binden 355 bine, İzmir'de 638 binden 343 bine, Kocaeli'nde 483 binden 107 bine, Konya'da 897 binden 488 bine ve Trabzon'da 496 binden 331 bine düşmüştür. Şüphesiz bu iller ve diğer illerimizde 2000-2012 arasında kırsal nüfus gerçekte doğal artış yoluyla artmaya devam etmiştir. Ancak başta göç olmak üzere bazı etkenler söz konusu illerde kırsal nüfusun hızlı bir şekilde azalmasına neden olmuştur. Yukarıda da ifade edildiği gibi adı geçen illerde kırsal nüfusun azalmasının en önemli nedeni kırdan kente yönelik göçlerdir. Ancak idari yapılanmada meydana gelen değişiklikleri de göz ardı etmemek gerekir. Özellikle İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Mersin, Erzurum, Konya ve Kocaeli gibi büyük şehirlerde yeni ilçelerin kurulması ve çok sayıda köyün merkez ilçelerin idari alanına alınması kırsal nüfus miktarında azalışa neden olmuştur. Zira daha önce köy ve belde olan yerleşim yerlerinin nüfusları kırsal nüfus içinde yer alıyordu. Ancak çok sayıda beldenin ilçeye dönüştürülmesi ve onlarca köyün büyükşehir belediyelerinin sınırları içine dâhil edilmesi kırsal nüfusun azalmasına, buna karşın kentsel nüfusun artmasına neden olmuştur.

Yukarıdaki ifadeleri somutlaştırmak için İstanbul ilinin 2000 ve 2012 yıllarına ait kırsal nüfusunu irdelemenin ve bu süreçte adı geçen ilin idari yapılanmasında meydana gelen değişiklikleri ele almanın faydalı olacağı düşüncesindeyiz. İstanbul ilinin kırsal

nüfusu 2000 yılında 933 bin iken 2012 yılında 144 bine düşmüştür. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu ildeki kırsal nüfusun bu kadar hızlı bir şekilde azalmasının asıl nedeni idari yapılanmada meydana gelen değişikliklerdir. Nitekim İstanbul’da 2000 yılında 32 ilçe merkezi varken 2012’de bu sayı 37’ye çıkmıştır. Öte yandan bazı ilçelerin 2000 yılındaki kırsal nüfusları çok büyük değerlere ulaşırken aynı ilçelerdeki kırsal nüfusun 2012’de 0 (sıfır) olduğu görülmektedir. Örneğin 2000 yılında Gaziosmanpaşa’nın kırsal nüfusu yaklaşık olarak 93 bin, Kartal’ın 70 bin, Ümraniye’nin 165 bin, Büyükçekmece’nin ise 348 bindi. Oysa TÜİK’nun verilerine göre adı geçen ilçelerin tamamında 2012 yılında hiç kırsal nüfus bulunmamaktadır. Şüphesiz bu durumun temel nedeni bu ilçelerin idari alanlarında yeni ilçelerin kurulması ve köylerinin tamamının büyükşehir belediye sınırları içinde yer almasıdır. Yine bazı ilçelerde ise kırsal nüfus önemli ölçüde azalmıştır. Örneğin Çatalca’da kırsal nüfus 2000-2012 arasında yaklaşık 66 binden 26 bine, Silivri’de ise 64 binden 12 bine düşmüştür.

3. 1980 Yılında Türkiye’de Kırsal Nüfusu En Fazla Olan 20 İl

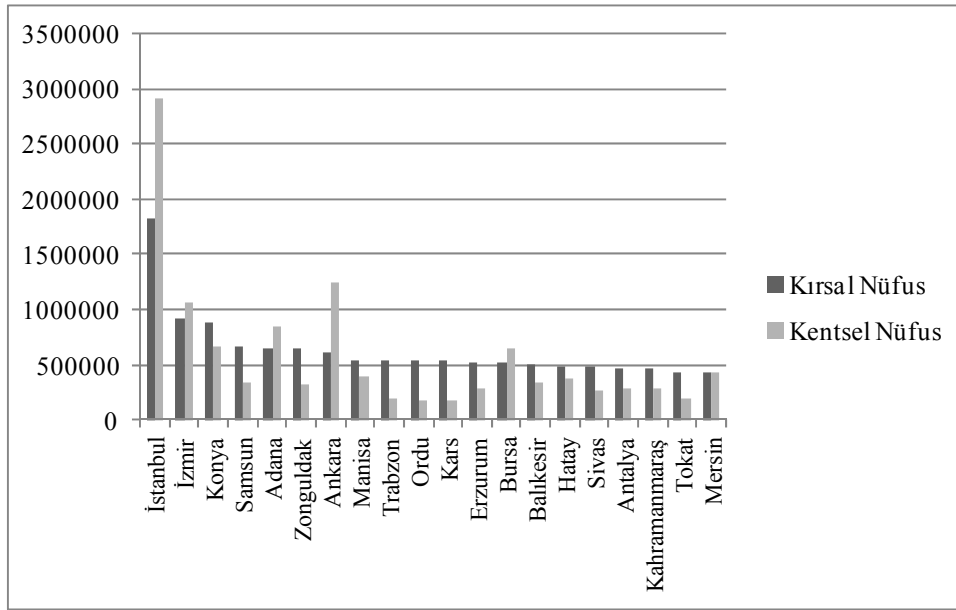
1980 yılında Türkiye’de kırsal nüfus miktarı açısından başta gelen 20 ilin ülkedeki toplam kırsal nüfusun %52’sine sahip olduğunu görmekteyiz (Tablo.3). Yani 1980 yılında Türkiye’deki yaklaşık 25 milyonluk kırsal nüfusun yarısından fazlası 20 ilde, buna karşın yarısından azı 47 ilde bulunmaktaydı. Verilerden de anlaşılacağı üzere o dönemde ülkedeki kırsal nüfus ülkeye orantılı bir şekilde dağılmamış, 20 il sayılarına oranla kırsal nüfusun daha büyük bir kısmını, diğer 47 il ise sayılarına oranla daha küçük bir kısmını barındırmaktaydı.

Tablo.3. 1980 Yılında Türkiye’de Kırsal Nüfusu En Fazla Olan 20 İlin Nüfusları (1980).

İl	Kırsal Nüfus	Oran (%)	Kentsel Nüfus	Oran (%)	Toplam Nüfus	Bölge
İstanbul	1832435	7,3	2909455	14,8	4741890	Marmara
İzmir	917580	3,7	1059183	5,4	1976763	Ege
Konya	889444	3,5	672695	3,4	1562139	İç Anadolu
Samsun	662913	2,6	345200	1,8	1008113	Karadeniz
Adana	642898	2,6	842845	4,3	1485743	Akdeniz
Zonguldak	641669	2,6	312843	1,6	954512	Karadeniz
Ankara	615722	2,5	1238967	6,3	2854689	İç Anadolu
Manisa	545644	2,2	396297	2,0	941941	Ege
Trabzon	544465	2,2	186580	0,9	731045	Karadeniz
Ordu	543715	2,2	169820	0,9	713535	Karadeniz
Kars	528119	2,1	172119	0,9	700238	Doğu Anadolu
Erzurum	516627	2,1	285182	1,5	801809	Doğu Anadolu
Bursa	511582	2,0	636910	3,2	1148492	Marmara
Balıkesir	508809	2,0	344368	1,8	853177	Marmara
Hatay	489721	2,0	366550	1,9	856271	Akdeniz
Sivas	476929	1,9	273215	1,4	750144	İç Anadolu
Antalya	467869	1,9	280837	1,4	748706	Akdeniz
Kahramanmaraş	456650	1,8	281382	1,4	738032	Akdeniz
Tokat	424277	1,7	200231	1,0	624508	Karadeniz
Mersin	419387	1,7	424544	2,2	843931	Akdeniz
Toplam	13040340	52,0	11399223	58,0	24439564	-
Diğer İller	12051609	48,0	8245784	42,0	20297393	-
Genel Toplam	25091950	100	19645007	100	44736957	-

KAYNAK: TÜİK verilerinden yararlanılarak.

1980 yılında kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin nüfuslarına bakıldığı zaman bu illerin nüfuslarının 419387 (Mersin) ile 1832435 (İstanbul) arasında değiştiği görülmektedir. Mersin, Tokat, Kahramanmaraş, Antalya Sivas ve Hatay illerinin kırsal nüfusları da 400 bin ile 500 bin arasında değişirken Balıkesir, Bursa, Erzurum, Kars, Ordu, Trabzon ve Manisa illerinin nüfusları ise 500001 ile 600 bin arasında yer almaktaydı. Kırsal nüfusu 600001 ile 700 bin arasında değişen iller Ankara, Zonguldak, Adana ve Samsun idi. Diğer üç ilin kırsal nüfusları ise yaklaşık olarak 900 bin ile 1850000 arasında değişmekteydi. Konya'nın kırsal nüfusu yaklaşık olarak 890 bin, İzmir'in kırsal nüfusu yaklaşık olarak 920 bin, İstanbul'un kırsal nüfusu ise yaklaşık olarak 1 milyon 830 bin civarındaydı. Verilerden de anlaşılacağı üzere ülkemizde 1980 yılında kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin çoğunun söz konusu nüfusu 400 bin ile 600 bin arasında bulunmaktaydı. Nitekim 20 ilden 13'ünün kırsal nüfusu bu aralıkta yer alırken 7'sinin kırsal nüfusu ise 600 binden fazlaydı.

Şekil.3. 1980 Yılında Türkiye’de Kırsal Nüfusu En Fazla Olan 20 İlin Kırsal ve Kentsel Nüfusları.

Türkiye’de 1980 yılında kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin bölgelere göre dağılımı incelendiğinde şu sonuçlar görülmektedir; Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinden 5’er il, İç Anadolu ve Marmara bölgelerinden 3, Ege ve Doğu Anadolu bölgelerinden ise 2 il kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer almaktaydı. Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nde bulunan illerin hiç biri kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer almıyordu. Verilerden de anlaşılacağı üzere belirtilen tarihte Karadeniz, Akdeniz, Marmara ve İç Anadolu bölgelerinde kırsal nüfusun büyük ağırlık merkezleri daha fazla iken Ege, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise daha azdı.

1980 yılında ülkemizde kırsal nüfus miktarı açısından ilk 20 ilin kır-şehir nüfus oranlarına bakıldığında çoğu ilde kırsal nüfusun toplam nüfusun yarısından fazlasını oluşturduğunu görmekteyiz. Nitekim İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa ve Mersin illerinde nüfusun yarısından fazlası kentsel nüfustan oluşurken diğer 14 ilde nüfusun yarısından fazlasını kırsal nüfus oluşturmaktaydı (Tablo.3, Şekil.3). Buradan da şu sonuç çıkarılabilir, kırsal nüfus açısından ilk 20 il içinde yer alan illerden başlıca büyük şehirler dışında kalan illerimizde nüfus ağırlıklı olarak kırsal nüfustan oluşmaktadır. Dikkat çeken diğer bir husus da 1980 yılında Türkiye’de toplam nüfusun yaklaşık %45’i (19,6 milyon) kentsel nüfustan oluşurken bu nüfusun da yaklaşık %58’i (11,4 milyon) 20 ilde toplanmıştır (Tablo.1, Tablo.3). Ayrıca kırsal nüfus oranı % 50’nin altında olan illerden Konya, Manisa, Balıkesir ve Hatay illerinde kentsel nüfus oran %40’ın üzerinde iken diğer 10 ilde bu oran %40’ın altındadır. Buradan şu sonuç çıkmaktadır; Türkiye’de kırsal nüfusu fazla olan (ülkedeki iller arasında) ancak kentsel nüfus miktarı %50’nin altında olan illerden Akdeniz, Marmara, İç Anadolu ve Ege bölgelerinde yer alanlarda kentsel nüfus oranı nispeten önemli bir değere erişirken Doğu Anadolu ve Karadeniz’de yer alanlarda bu oran daha düşüktür (Şekil.3).

4. 1990 Yılında Türkiye’de Kırsal Nüfusu En Fazla Olan 20 İl

1989 yılına kadar Türkiye’deki il sayısı 67 iken bu sayı 1989 yılında Aksaray, Bayburt, Karaman ve Kırıkkale’nin il merkezi haline getirilmesi ile 71’e, 1990’da ise Batman ve Şırnak’ın belirtilen illere eklenmesi ile 73’e çıktı. 1990 yılında ülkemizde kırsal nüfus miktarı açısından ilk 20 il, ülkedeki kırsal nüfusun % 47,5’ine sahipti. 1990 yılı sayımına göre Türkiye’deki kırsal nüfus 23 milyon civarındaydı. Bu nüfusun yarıya yakını 20 ilde toplanırken geri kalan kısmı ise 53 ilde bulunmaktaydı. Yukarıdaki ifadelerde de anlaşılacağı üzere 1990 yılında ülkedeki kırsal nüfus illere düzenli bir şekilde dağılmamıştı. Nitekim sayıca az olan 20 il kırsal nüfusun yarıya yakını (%47,5) barındırırken bu illerin 2,5 katından daha fazla sayıdaki ilde kırsal nüfusun yarısından biraz fazlası (%52,5) bulunmaktaydı.

1990 yılında kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin kırsal nüfuslarına bakıldığında, bu illerin söz konusu nüfuslarının 440105(Aydın) ile 787175 (Konya) arasında değiştiği görülmektedir. Diyarbakır, Trabzon, Kahramanmaraş, Mersin, Kars, Şanlıurfa, Erzurum, Bursa ve Aydın’ın nüfusları 400 bin ile 500 bin arasında yer alırken Adana, Hatay, Manisa, İzmir, İstanbul, Antalya ve Balıkesir illerinin nüfusları da 500001 ile 600 bin arasındaydı. Nüfusu 600 binin üzerinde olan ili sayısı sadece 3 olup bu iller Konya, Zonguldak ve Samsun’dan oluşmaktaydı. Verilerden de anlaşılacağı üzere 1990 yılında ülkemizde kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilden 17’sinin nüfusu 400 bin ile 600 bin arasında değişmekteydi. Yani kırsal nüfusu fazla olan illerin ortalama kırsal nüfusları 500 bin civarındaydı. 1980 yılında kırsal nüfusu 600 binden fazla olan il sayısı 7 iken 1990 da bu sayı 3’e düşmüştür. Bu durum 1990’da 1980’e göre kırsal nüfusu fazla olan illerin nüfus miktarlarında bir azalma olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de 1990 yılında kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin bölgelere dağılımı incelendiğinde şu sonuçlar görülmektedir; Akdeniz bölgesinden 5 il, Karadeniz bölgesinde 4 il, Marmara ve Ege bölgelerinden 3’er il, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden

2'şer il ve İç Anadolu bölgesinden ise 1 il kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer almaktaydı. Akdeniz Bölgesi 1980 yılında olduğu gibi ilk 20 içinde 5 ile sahip bölge olarak dikkat çekmektedir. Bu bölgeden 1980 yılında olduğu gibi 1990'da da Adana, Hatay, Kahramanmaraş, Mersin ve Antalya illeri ilk 20 il içinde yer almışlardır. Buradan şu sonuç çıkmaktadır; Akdeniz bölgesi 1990 yılı itibariye Türkiye'de kırsal nüfusun en önemli toplanma alanıydı.

1980 yılında Karadeniz bölgesinden 5 il, kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer alırken 1990'da bu sayı 4'e düşmüştür. 1980 yılında bu bölgemizden Trabzon, Ordu, Samsun, Tokat ve Zonguldak illeri ilk 20 il içinde yer alırken 1990 yılında bu illerden Tokat ilk 20 il içinde yer alamamıştır. Ancak kırsal nüfusu en fazla olan ilk 20 il içindeki il sayısı açısından ikinci bölge olması, bu tarihte Karadeniz bölgesinin hala Türkiye'de kırsal nüfusun önemli toplanma alanlarından biri olduğunu göstermektedir.

Marmara bölgesi 1980 de olduğu gibi 1990 yılında da kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilden 3'üne sahiptir. Bu bölgede her iki tarihte de İstanbul, Bursa ve Balıkesir illeri, ilk 20 il içinde yer almıştır. Bu bölgemizin ülkedeki kırsal nüfus miktarı açısından önemini koruduğu anlaşılmaktadır.

Ege bölgesi 1980 yılında kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde 2 ille temsil edilirken 1990 da bu sayı 3'e çıkmıştır. 1980'de bu bölgeden Manisa ve İzmir ilk 20 il içinde yer alırken 1990'da bunlara Aydın ili de eklenmiştir. Bu bölgemizin 1990'da 1980'e göre ülkede kırsal nüfusun daha önemli bir ağırlık merkezi haline geldiği anlaşılmaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi'nden 1980 yılında olduğu gibi 1990 yılında da kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde 2 il yer almıştır. Her iki tarihte de bu bölgeden Erzurum ve Kars illeri ilk 20 il içinde yer almıştır. Bu iki il ilk 20 il içinde yer almakla birlikte her iki ilin kırsal nüfusunun 10 yıllık zaman zarfında önemli ölçüde azaldığı görülmektedir (Tablo.2).

1980 yılında Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nden hiçbir il, kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer almamıştır. 1990 yılına gelindiğinde adı geçen bölgeden Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer almıştı. Nitekim 1980 yılında kırsal nüfusu yaklaşık olarak 400 bin civarında olan Diyarbakır'ın söz konusu nüfusu 1990'da yaklaşık 500 bine, Şanlıurfa'nın yaklaşık olarak 320 bin civarında olan kırsal nüfusu ise 450 bine çıkmıştı. Verilerden de anlaşılacağı gibi iki ilin kırsal nüfusunda önemli bir artış yaşanmıştır. Bu illerin aynı dönemde göçlerle kırsal nüfuslarının bir kısmını kaybettiğini düşündüğümüzde, aslında adı geçen illerdeki kırsal nüfusun doğal artış hızının ne kadar yüksek olduğu anlaşılacaktır. Zira kırdan kente yönelik devam eden göçler rağmen Diyarbakır'ın kırsal nüfusu 100 bin civarında, Şanlıurfa'nın kırsal nüfusu ise 130 bin civarında artmıştır (Tablo.2).

1980 yılında İç Anadolu Bölgesi'nden 3 il kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer alırken 1990 yılında bu sayı 1'e düşmüştür. 1980 yılında bu bölgeden Konya, Ankara ve Sivas illeri kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer alırken 1990 yılında sadece Konya ilk 20 il içinde yer almıştır. Sivas ilinde 1980 yılında yaklaşık olarak 476 bin olan kırsal nüfus 1990'a gelindiğinde 385 bine düşmüştür. Şüphesiz 10 yıllık zaman zarfında bu ildeki

Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012)

kırsal nüfus doğal artış yoluyla artmaya devam etmiştir. Ancak göç olayının hızlı olması 10 yılın sonunda adı geçen ilde kırsal nüfusun yaklaşık olarak 90 bin kadar azalmasına neden olmuştur. Ankara 1980’de kırsal nüfus açısından başta gelen ilk 20 il içinde yer almasına rağmen, 1990’da bu ilin söz konusu iller arasında yer alamamasında, kırdan kente yönelik göçlerin yanı sıra Kırıkkale’nin 1990’da il haline getirilmesi de etkili olmuştur. Nitekim Ankara’nın kırsal nüfusu 1980’de yaklaşık 615 bin iken bu değer 1990’da yaklaşık olarak 400 bine düşmüştür. Ankara’dan 1989’da ayrılan Kırıkkale’nin 1990’da 106 bin civarında olan kırsal nüfusunu da adı geçen ilin kırsal nüfusuna eklediğimizde 506 bin değeri ortaya çıkmaktadır. Yani idari taksimat yapılmaya dahi Ankara’nın kırsal nüfusu 10 yılda göçlerden dolayı yaklaşık 110 bin civarında azalmış olacaktır.

Tablo.4. 1990 Yılında Türkiye’de Kırsal Nüfusu En Fazla Olan 20 İlin Nüfusları (1990)

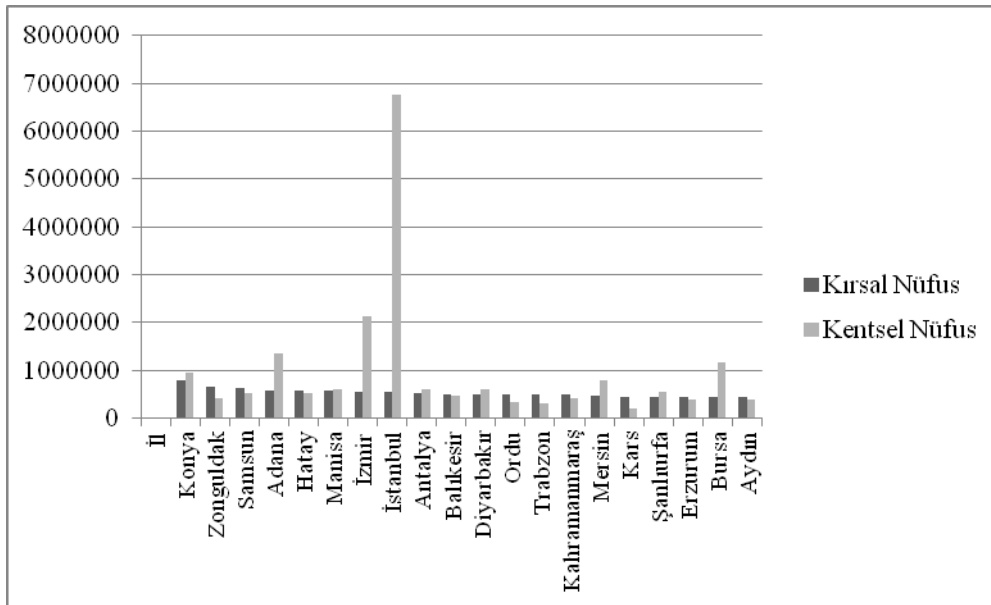
İl	Kırsal Nüfus	Oran (%)	Kentsel Nüfus	Oran (%)	Toplam	Bölge
Konya	787175	3,4	963128	2,9	1750303	İç Anadolu
Zonguldak	661943	2,9	411617	1,2	1073560	Karadeniz
Samsun	633095	2,7	525305	1,6	1158400	Karadeniz
Adana	584568	2,5	1350339	4,1	1934907	Akdeniz
Hatay	578047	2,5	531707	1,6	1109754	Akdeniz
Manisa	564044	2,4	590374	1,8	1154418	Ege
İzmir	559959	2,4	2134816	6,4	2694770	İç Anadolu
İstanbul	555261	2,4	6753929	20,3	7309190	Marmara
Antalya	530017	2,3	602194	1,8	1132211	Akdeniz
Balıkesir	504556	2,2	468758	1,4	973314	Marmara
Diyarbakır	494356	2,1	600640	1,8	1094966	G. Doğu Anadolu
Ordu	493285	2,1	336820	1,0	830105	Karadeniz
Trabzon	492237	2,1	303612	0,9	795849	Karadeniz
Kahramanmaraş	485737	2,1	407215	1,2	792951	Akdeniz
Mersin	479711	2,1	787284	2,4	1266995	Akdeniz
Kars	452692	2,0	209463	0,6	662155	D. Anadolu
Şanlıurfa	450331	1,9	551124	1,6	1001455	G. Doğu Anadolu
Erzurum	447853	1,9	400348	1,2	848201	D. Anadolu
Bursa	445332	1,9	1157805	3,5	1603137	G. Doğu Anadolu
Aydın	440105	1,9	384711	1,2	824816	Ege
Toplam	10987104	47,5	19471189	58,4	30458293	-
Diğer İller	12159580	52,5	13855162	41,5	26014742	-
Genel Toplam	23146684	100	33326351	100	56473035	-

Kaynak: TÜİK verileri.

Türkiye’de 1990 yılında kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin kır-kent nüfus oranlarına bakıldığında zaman 10 ilde kentsel nüfus oranı %50’nin üzerindeyken diğer 10 ilde ise bu oran %50’nin altındaydı. Bu durumu 1980’deki değerlerle karşılaştırdığımızda şu farklılıkları görmekteyiz; 1980’de kırsal nüfus miktarı en fazla olan 20 ilden sadece 6’sında kentsel nüfus oranı %50’nin üzerinde iken 1990’da bu sayı 10’a çıkmıştır. Bu da Türkiye’de kırsal nüfusu fazla olan illerde kentleşme hareketinin de hızlı olduğunu göstermektedir. Nitekim 1980’de kırsal nüfusu fazla olan illerden sadece İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa ve Mersin illerinde kentsel nüfus oranı %50’nin üzerinde iken 1990 gelindiğinde Ankara ilk 20 il içinde olmamasına rağmen adı geçen diğer illere Konya,

Antalya, Manisa, Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri de eklenmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasında ülke genelinde hızlı bir kentleşmenin yaşanması etkili olmuştur.

Yukarıda adı geçen illerin dışında kalan 10 ilde ise toplam nüfusun yarısından fazlası kırsal nüfustan oluşmaktadır. Bu illerden 2'si Akdeniz (Hatay, Kahramanmaraş) 1'i Ege (Aydın) 1'i Marmara (Balıkesir) 2'si Doğu Anadolu, 4'ü ise Karadeniz bölgesinde yer almaktaydı. Bu illerin 6'sının Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde yer alması bu iki bölgede kentleşme oranının ülke geneline göre daha geride olması ile ilgilidir. Nitekim bu illerden Zonguldak, Trabzon ve Ordu'da kentsel nüfus oranı %40 civarında iken Kars'ta %30 civarındaydı. Kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer alıp da kentsel nüfus oranı %50'nin altında olan illerden Hatay, Balıkesir, Kahramanmaraş, Erzurum ve Aydın'da kentsel nüfus oranı biraz daha yüksek olup % 46 ile % 49 arasında değişmekteydi.

Şekil.4. 1990 Yılında Türkiye’de Kırsal Nüfusu En Fazla Olan 20 İlin Kırsal ve Kentsel Nüfusları.

Ayrıca 1990 yılında Türkiye’de toplam nüfusun yaklaşık olarak %59’u (33 milyon) kentsel nüfustan oluşurken kentsel nüfusun da %58’i (19,5 milyon) 20 ilde toplanmıştır. Bu tablo 1990 yılı itibariyle Türkiye’de kırsal nüfusun önemli toplanma alanlarının aynı zamanda kentsel nüfus açısından da son derece önemli toplanma alanları olduğunu göstermektedir. Hatta ülkede 56,5 milyon civarında olan toplam nüfusun 30,5 milyonu (%54) 20 ilde, 26 milyonluk kısmı (% 46) ise diğer 53 ilde bulunmaktaydı. Bu tablo da her dönem olduğu gibi 1990 yılında da ülke nüfusunun belli merkezlerde yoğunlaştığını göstermektedir (Tablo.1 ve Tablo.4).

5. 2000 Yılında Türkiye’de Kırsal Nüfusu En Fazla Olan 20 İl

Daha önce değinildiği gibi Türkiye’de 1988’de 67 olan il sayısı yeni kurulan illerle birlikte 1989’da 71’e 1990’da ise 73’e çıkmıştır. 1990 yılından sonra da yeni illerin kurulduğunu görmekteyiz. 1991 yılında Bartın, 1992 yılında Ardahan ve Iğdır, 1995 yılında Yalova, Kilis ve Karabük, 1996 yılında Osmaniye ve son olarak da 1999 yılında Düzce il merkezi haline getirilmiştir. Böylece 1990 yılında 73 olan il sayısı 2000 yılına gelindiğinde 81’e çıkmıştır.

2000 yılında Türkiye’de kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin ülkedeki kırsal nüfusun % 47,4’üne sahip olduğunu görmekteyiz. Aynı tarihte diğer 61 il ise kırsal nüfusun yarısından fazlasına (%52,6) sahipti. Kısaca kırsal nüfusun yaklaşık yarısı Türkiye’deki illerin yaklaşık dörtte birini (%24,7) oluşturan 20 ilde, diğer yarısı da il sayısının yaklaşık dörtte üçünü (%75,3) oluşturan 61 ilde toplanmıştır. Önceki dönemlerde olduğu gibi 2000 yılında da ülkemizdeki kırsal nüfus illere göre dengeli bir şekilde dağılmamıştır.

Kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin nüfusları 446377 (Muğla) ile 933136 (İstanbul) arasında değişmekteydi. 2000 yılında kırsal nüfus açısından ilk 20 il içinde yer alan illerden 10’unun nüfusu 400 bin ile 500 bin arasında değişmekte olup bu iller Muğla, Adana, Aydın, Kahramanmaraş, Ankara, Ordu, Kocaeli, Trabzon ve Balıkesir’den oluşmaktaydı. Diyarbakır, Manisa ve Samsun illerinin kırsal nüfusları 500001 ile 600 bin arasında değişirken Şanlıurfa, İzmir, Mersin ve Hatay illerinin kırsal nüfusları da 600001 ile 700 bin arasında değişmekteydi. Kırsal nüfusu 700 binin üzerinde olan il sayısı 3 olup bu iller Antalya, Konya ve İstanbul’dan oluşmaktaydı. Kısaca 2000 yılında kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilden 13’ünün kırsal nüfusu 400 bin ile 600 bin arasında değişmekteydi. 1990 yılında nüfusu 600 binin üzerinde olan il sayısı 3 iken 2000 yılında bu sayının 7’ye çıktığını görmekteyiz. Bu duruma göre ilk 20 il içinde yer alan illerin ortalama kırsal nüfuslarının bir önceki döneme göre önemli ölçüde arttığı söylenebilir. Zaten 1990 ile 2000 yılları arasında ülkedeki toplam kırsal nüfus yaklaşık 500 bin kadar artmıştır.

Ülkemizde 2000 yılı itibariyle kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin bölgelere göre dağılımı incelendiğinde şu sonuçlar görülmektedir; Akdeniz bölgesinden 5 il, Marmara ve Ege bölgelerinden 4’er il, Karadeniz bölgesinden 3 il, İç Anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinden ise 2’şer il kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer almıştır. 2000 yılında Doğu Anadolu bölgesinden hiçbir il, kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer almamıştır.

Akdeniz bölgesi 1990 yılında olduğu gibi 2000 yılında da kırsal nüfusu fazla olan 20 ilden 5’ine sahiptir. Bu iller de değişmemiş, Adana, Hatay, Mersin, Kahramanmaraş ve Antalya’dan oluşmuştur. Ancak 1990 yılında kırsal nüfus açısından 4. sırada olan Adana’nın söz konusu nüfusu azalmış ve adı geçen il 2000 yılında 17. sırada yer almıştır. Şüphesiz bu azalışta bu ildeki kırsal nüfusun kentlere olan göçünün yanı sıra Osmaniye’nin 1996 yılında il olmasının da önemli bir etkisi vardır. Zira Adana’nın 2000 yılında 451 bin kadar olan kırsal nüfusuna Osmaniye’nin 146 bin civarında olan kırsal nüfusunu eklediğimizde söz konusu ilin kırsal nüfusu 600 binin üzerine çıkmaktadır.

Ege bölgesinden ilk 20 il içinde yer alan il sayısı 1990’da 3 iken 2000 yılında bu sayı 4’e çıkmış ve belirtilen tarihte bu bölgeden İzmir, Aydın, Manisa ve Muğla illeri kırsal

nüfusu en fazla olan ilk 20 il içinde yer almıştır. Ege bölgesinin 1980’de ilk 20 içinde sadece 2 ile sahip olduğunu da göz önüne alacak olursak, söz konusu bölgenin her geçen gün ülkedeki kırsal nüfus açısından daha önemli bir toplanma alanı haline geldiğini görmekteyiz.

Marmara Bölgesi de Ege Bölgesi gibi 1990 yılında kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde 3 olan il sayısını 2000 yılında 4’e çıkarmıştır. Bu bölgeden İstanbul, Bursa ve Balıkesir’in yanı sıra Kocaeli de ilk 20 içinde yer almıştı. Adı geçen bölgenin 2000 yılında kırsal nüfus açısından önemli bir toplanma alanı olduğu anlaşılmaktadır.

Karadeniz Bölgesi ise 1980-1990 arasında olduğu gibi 1990-2000 arasında da kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içindeki il sayısı azalan bir bölge olarak dikkat çekmektedir. Nitekim bu bölgenin 1980 ve 1990’da kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içindeki il sayısı sırasıyla 5 ve 4 iken 2000 yılında bu sayı 3’e düşmüştür. Bu bölgede kırsal nüfusu fazla olan il sayısındaki azalışta ve bu illerin kırsal nüfusundaki düşüşte başlıca etken kırdan kentlere yönelik yoğun göçlerdir. Ancak idari taksimattaki değişikliklerin de yukarıda ifade edilen duruma etki ettiği unutulmamalıdır. Örneğin Samsun’un 1990’da 633 bin civarında olan kırsal nüfusunun doğal artışa rağmen 2000 yılında yaklaşık olarak 573 bine düşmesi kırdan kente göçlerle ilgilidir. Ancak Zonguldak’ın 1990 yılında 662 bin civarında olan kırsal nüfusunun 2000 yılında 365 bine düşmesinde 1991 yılında Bartın’ın 1995 yılında da Karabük’ün il merkezi haline getirilmesinin önemli bir etkisi vardır. Adı geçen iki ilin 2000 yılındaki kırsal nüfuslarının Zonguldak’ın kırsal nüfusuna eklediğimizde ettiğimizde, yaklaşık olarak 568 değeri bulunmaktadır. Adı geçen iller Zonguldak’tan ayrıldığı için bu ilin kırsal nüfusu azalmış ve Zonguldak ili kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer alamamıştır. Diğer önemli bir husus da Zonguldak’ın 1990 yılındaki kırsal nüfusu 662 bin civarında iken adı geçen il ve ondan ayrılan Karabük ve Bartın’ın 2000 yılındaki toplam nüfuslarının sadece 568 bin olmasıdır. Aynı coğrafyada 10 yılda doğal artışa rağmen kırsal nüfusun yaklaşık 100 bin azalması, yöreden dışarıya yönelik göçlerin oldukça hızlı olduğunu göstermektedir.

İç Anadolu Bölgesi’nden 1990 yılında kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde 1 il ile temsil edilirken 2000 yılında bu sayı 2’ye çıkmıştır. Kırıkkale’nin 1989 yılında il merkezi haline getirilmesi nedeniyle 1990 yılında kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer alamayan Ankara, 2000 yılında bu iller arasında yer almıştır. Konya ise 1980 ve 1990’da olduğu gibi 2000 yılında da kırsal nüfusu en fazla olan 20 il arasındaki yerini korumuştur.

Güney Doğu Anadolu Bölgesi 1990 yılında olduğu gibi 2000 yılında da kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde 2 il ile temsil edilmiş ve bu iller Diyarbakır ve Şanlıurfa’da oluşmuştur. Bu illerden Diyarbakır’ın kırsal nüfusu 10 yıllık süreçte yaklaşık 50 bin artarken aynı süreçte Şanlıurfa’nın kırsal nüfusu yaklaşık 150 bin artmıştır. Doğal artışın fazla olduğu her iki iden Şanlıurfa’nın kırsal nüfusunun daha hızlı artması, bu ilde kentlere yönelik göçlerin o dönem itibariyle Diyarbakır’a oranla daha yavaş olması ile açıklanabilir.

Doğu Anadolu Bölgesi 1990 ile 2000 arasında kırdan kentlere yönelik göçlerin en fazla olduğu bölgelerden biridir. Nitekim 1990 yılında bu bölgeden Erzurum ve Kars illeri kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer alırken 2000 yılında bu bölgeden hiç bir il söz

konusu iller arasında yer almamıştı. Erzurum ilinin kırsal nüfusu 1990 yılında 477 bin civarında iken bu nüfus yoğun göçler neticesine yaklaşık olarak 100 bin azalarak 2000 yılında 377 bine düşmüştü. Oysa 10 yıllık zaman zarfında bu ildeki kırsal nüfus doğal artışla artmaya devam etmiştir. Bu dönemde adı geçen ilde doğal artışa rağmen kırsal nüfusun 100 bin kişi azalması, kırdan kentlere yönelik göçlerin oldukça fazla olduğunu göstermektedir.

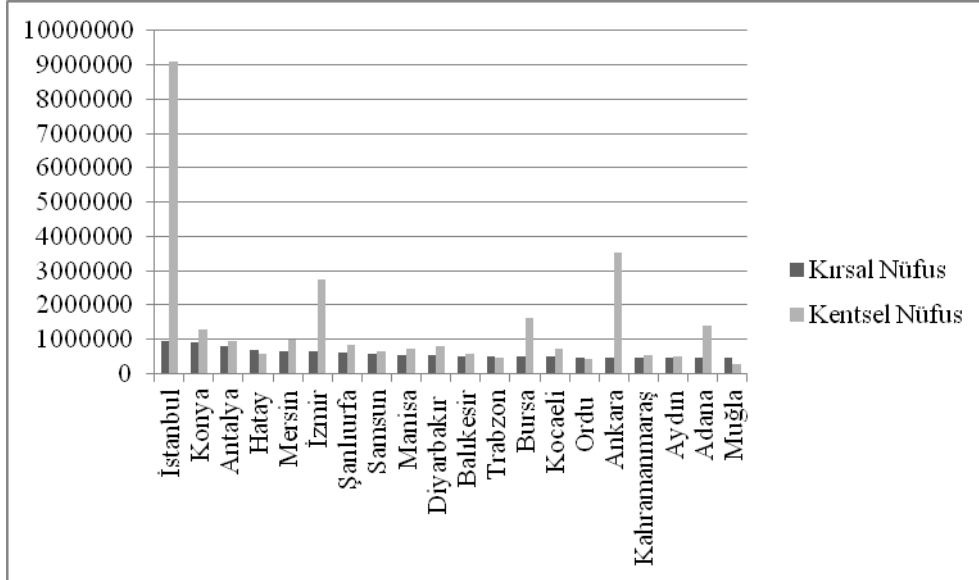
Tablo.5. 2000 Yılında Türkiye’de Kırsal Nüfusu En Fazla Olan 20 İlin Nüfusları (2000)

İl	Kırsal Nüfus	Oran (%)	Kentsel Nüfus	Oran (%)	Toplam	Bölge
İstanbul	933136	4,0	9085599	27,2	10018735	Marmara
Konya	897349	3,9	1294817	3,9	2192166	İç Anadolu
Antalya	783511	3,4	936240	2,8	1719951	Akdeniz
Hatay	672385	2,9	581341	1,7	1253726	Akdeniz
Mersin	652180	2,8	999220	3,0	1651400	Akdeniz
İzmir	638197	2,8	2732669	8,2	3370866	Ege
Şanlıurfa	601293	2,6	842129	2,5	1443422	G. Doğu Anadolu
Samsun	573883	2,5	635254	1,9	1209137	Karadeniz
Manisa	545409	2,4	714760	2,1	1260169	Ege
Diyarbakır	545016	2,4	817692	2,5	1362708	G. Doğu Anadolu
Balıkesir	498752	2,2	577595	1,7	1076347	Marmara
Trabzon	496183	2,2	478954	1,4	975137	Karadeniz
Bursa	494200	2,2	1630940	4,9	2125140	Marmara
Kocaeli	483180	2,1	722905	2,2	1206085	Marmara
Ordu	471134	2,1	416631	1,2	887765	Karadeniz
Ankara	467138	2,0	3540522	10,6	4007860	İç Anadolu
Kahramanmaraş	466377	2,0	536007	1,6	1002384	Akdeniz
Aydın	457643	2,0	493114	1,5	950757	Ege
Adana	451625	2,0	1397853	4,2	1849478	Akdeniz
Muğla	446377	1,9	268341	0,8	715328	Ege
Toplam	11274968	47,4	28702583	65,2	39977551	
Diğer İller	12522685	52,6	15303691	34,8	27826376	
Genel Toplam	23797653	100	44006274	100	67803927	

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Kars ilinin 1990 yılında 453 bin civarında olan kırsal nüfusu, 2000 yılında 182 bine düşmüştür. Bu düşüşte Iğdır ve Ardahan’ın 1992’de il tüzel kişiliği elde etmesi önemli bir etkidir. Ancak adı geçen iki il ve Kars’ın 2000 yılındaki kırsal nüfuslarının toplamının 364 bin civarında olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla Iğdır ve Ardahan Kars’tan ayrılmamış olsa bile bu ilin 1990 da 453 bin civarında olan kırsal nüfusu 2000 yılında 364 bine düşecekti. Bu varsayım aslında 1990-2000 yılları arasında Kars çevresinde kırdan kentlere yönelik göçlerin oldukça fazla olduğunu göstermektedir.

Ülkemizde 2000 yılında kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin kentleşme düzeyleri incelendiğinde, Hatay, Trabzon, Ordu ve Muğla dışındaki 16 ilde kentleşme oranının %50’nin üzerinde olduğu görülmektedir. 1990 yılında kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin 10’unda kentleşme oranı %50’nin üzerindeyken 2000 yılında bu sayı 16’ya çıkmıştır. Verilerden de anlaşılacağı üzere 10 yıllık zaman zarfında ülkemizde kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin kentleşme oranı önemli ölçüde yükselmiştir.

Şekil.5. 2000 Yılında Türkiye’de Kırsal Nüfusu En Fazla Olan 20 İlin Kırsal ve Kentsel Nüfusları.

Öte yandan ülkemizde kırsal nüfusun fazla olduğu illerden çoğunda kentleşme oranının %50’nin üzerinde olması, kırsal nüfusu fazla olan illerin aynı zamanda kentsel nüfusun önemli toplanma alanları olduğunu göstermektedir. Yani bu illerdeki belde ve köylerin yanı sıra, şehirler de diğer illerdeki şehirlere nazaran nüfusu fazla olan yerleşmelerdir. Nitekim 2000 yılında kırsal nüfusu en fazla olan 20 il ülkedeki kırsal nüfusun yaklaşık % 47,4’üne sahipken bu iller 44 milyon civarında olan kentsel nüfusun da % 65,2’sini (28,7 milyon) oluşturuyordu. Kırsal nüfusu en fazla olan 20 il, ülke toplam nüfusun da % 58,9’una sahipti. Buradan da şu sonuç çıkmaktadır; 2000 yılında Türkiye’de kırsal nüfusun önemli toplanma alanları aynı zamanda kentsel nüfus ve dolayısıyla ülke toplam nüfusu için de son derece önemli olan toplanma alanlarıydı.

6. 2012 Yılında Türkiye’de Kırsal Nüfusu En Fazla Olan 20 İl

2012 yılına gelindiğinde Türkiye’de kırsal nüfus 2000 yılına göre önemli ölçüde azalarak yaklaşık olarak 24 milyondan 17 milyona düşmüştür. 2012 yılında kırsal nüfusu en fazla olan 20 ile baktığımızda, bu illerin de önemli ölçüde farklılaştığı görülür. 1980, 1990 ve 2000 yılında tabloda yer alan Adana ve İstanbul illerinin yanı sıra 1980 ve 2000 yılında tabloda yer alan Ankara ili de 2012 yılında söz konusu illerin içinde yer alamamıştır. Buna karşın Van, Denizli ve Mardin illeri ilk defa kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer almıştır.

2012 yılında kırsal nüfus miktarı açısından ilk 20 sırada yer alan illerin Türkiye’deki 17 milyonluk kırsal nüfusun yaklaşık yarısına sahip olduklarının görmekteyiz. Diğer 61 il ise kırsal nüfusun diğer yarısına sahiptiler. Önceki dönemlerde olduğu gibi 2012

yılında da Türkiye’de kırsal nüfus ülke geneline eşit bir şekilde dağılmamıştı. Öte yandan kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin Türkiye’deki 58 milyon civarında olan kentsel nüfusun da yaklaşık %70’ine sahip olduklarını görmekteyiz. Oysa 2000 yılında bu illerin kentsel nüfusu ülkedeki kentsel nüfusun yaklaşık %65’ini oluşturmaktaydı. Verilerden de anlaşılacağı üzere kırsal nüfusu fazla olan illerin ülkedeki kentsel nüfus içindeki payları da artmıştır.

Türkiye’de kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin nüfuslarının 279745 (Denizli) ile 786620 (Şanlıurfa) arasında değiştiğini görmekteyiz. İlk 20 ilden Bursa ve Denizli’nin nüfusları 300 binin altında iken Mardin, Ordu, Zonguldak, Trabzon, İzmir, Mersin, Kahramanmaraş ve Aydın’ın nüfusları ise 300 bin ile 400 bin arasında değişmekteydi. Samsun, Diyarbakır, Manisa, Balıkesir, Muğla ve Konya’nın nüfusları ise 400 bin ile 500 bin arasındaydı. Van’ın kırsal nüfusu 500 bin, Antalya’nın 600 bin, Hatay’ın 741 bin, Şanlıurfa’nın ise 786 bin kadardı. Bu değerleri önceki dönemlerin değerleri ile mukayese ettiğimizde, aralarında önemli farklıklar olduğunu görmekteyiz. Örneğin önceki 3 dönemde de kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin içine 20. sıradan giren ilin nüfusu 400 binin üzerinde iken 2012 yılında bu değer 280 bine kadar indiğini görmekteyiz. Yine önceki dönemlerde kırsal nüfusu en fazla olan illerin nüfusları, çoğunlukla 400 bin ile 600 bin arasında değişirken 2012 yılında bu illerin nüfuslarının daha ziyade 300 bin ile 500 bin arasında değiştiğini görmekteyiz. Buradan da anlaşılacağı gibi aralığın alt ve üst sınırında 100’er binlik bir azalış meydana gelmiştir. Ayrıca 1980, 1990 ve 2000 yıllarında kırsal nüfusu 600 binin üzerinde olan il sayısı sırasıyla 7, 3, 7, iken 2012 yılında bu sayının 2 olduğunu görmekteyiz. Kısaca 2012 yılında kırsal nüfusu en fazla olan illerin nüfuslarının alt ve üst basamağının ve ortalama nüfus miktarının önemli ölçüde düştüğünü görmekteyiz. Şüphesiz bu durum ülke genelinde kırsal nüfusun 12 yılda önemli ölçüde azalması ile yakından ilgilidir. Ülkedeki illerin geneli gibi kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilde de (Van, Şanlıurfa, Muğla ve Hatay gibi istisnalar olmakla birlikte) kırsal nüfus miktarı azalmıştır.

Ülkemizde 2012 yılı itibarıyla kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin bölgelere göre dağılımı incelendiğinde şu sonuçlar görülmektedir; Ege bölgesinden 5, Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinden 4’er, Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nden 3, Marmara Bölgesi’nden 2, İç ve Doğu Anadolu bölgelerinden ise 1’er il kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer almıştır.

2000 yılında kırsal nüfusu en fazla olan illerin 4’ü Ege bölgesinde iken 2012’de bu sayı 5’eye çıkmıştır. Bu bölgemiz kırsal nüfus açısından önemli toplanma alanı haline gelmiştir. Akdeniz Bölgesi ise 2000 yılında söz konusu illerin 5’ine sahipken bu sayı 2012’de 4’eye inmiştir. Bu bölgeden Hatay, Antalya, Kahramanmaraş ve Mersin illeri kırsal nüfusu en fazla olan ilk 20 il içinde yer alırken Adana ili listenin dışında kalmıştır. Bu ilde kırdan kente göçün hızlı olması, 2000 yılında 450 bin civarında olan kırsal nüfusun 2012 de yaklaşık 240 bine düşmesine neden olmuştur.

Karadeniz Bölgesi’nde 2000 yılında 3 il kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer alırken 2012 yılında bu sayı 4’eye çıkmıştı. Her iki tarihte Trabzon, Ordu ve Samsun kırsal nüfusu en fazla olan ilk 20 il içinde yer alırken 2000 yılında bu iller arasında yer almayan Zonguldak 2012’de tekrar ilk 20 il içinde yer almıştır.

Tablo.6. 2012 Yılında Türkiye’de Kırsal Nüfusu En Fazla Olan 20 İlin Nüfusları (2012).

İl	Kırsal Nüfus	Oran (%)	Kentsel Nüfusu	Oran (%)	Toplam	Toplam
Şanlıurfa	786620	4,6	975455	1,7	1762075	G. Doğu Anadolu
Hatay	741084	4,3	742590	1,3	1483674	Akdeniz
Antalya	599863	3,5	1492647	2,6	2092537	Akdeniz
Van	503258	2,9	548717	0,9	1051975	Doğu Anadolu
Konya	488418	2,8	1563863	2,7	2052281	İç Anadolu
Muğla	477208	2,8	373937	0,6	851145	Ege
Balıkesir	448988	2,6	711743	1,2	1160731	Marmara
Manisa	441649	2,6	904513	1,5	1346162	Ege
Diyarbakır	436909	2,5	1155258	2,0	1592167	G. Doğu Anadolu
Samsun	411323	2,4	840399	1,4	1251722	Karadeniz
Aydın	394695	2,3	611846	1,0	1006541	Ege
Kahramanmaraş	387585	2,3	675589	1,2	1063174	Akdeniz
Mersin	354978	2,1	1327870	2,3	1682848	Akdeniz
İzmir	343529	2,0	3661930	6,3	4005459	Ege
Trabzon	331016	1,9	426882	0,7	757898	Karadeniz
Zonguldak	319222	1,9	287305	0,5	606527	Karadeniz
Ordu	318076	1,9	423295	0,7	741371	Karadeniz
Mardin	314914	1,8	458112	0,8	773026	Karadeniz
Bursa	286159	1,7	2402012	4,1	2688171	G. Doğu Anadolu
Denizli	279745	1,6	670812	1,1	950557	Ege
Toplam	8665239	50,4	40509550	69,3	49174789	
Diğer İller	8513714	49,6	17938881	30,7	26452595	
Genel Toplam	17178953	100	58448431	100	75627384	

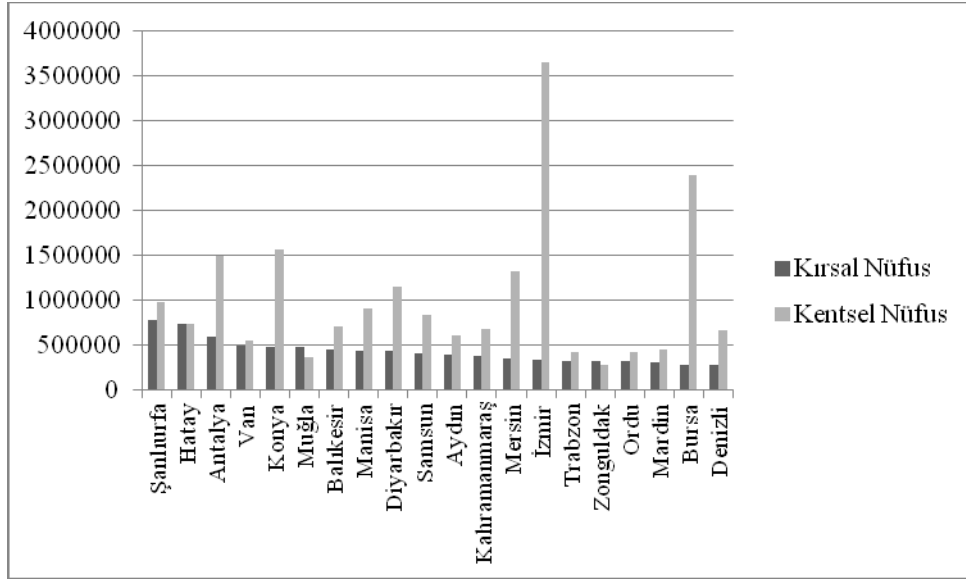
KAYNAK: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

2000 yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden 2 il kırsal nüfusu en fazla olan 20 içinde yer alırken 2012’de bu sayı 3’e çıkmıştır. Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinin yanı sıra Mardin ili de adı geçen bölgeden kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer almıştır. Bu bölgeden 1980 yılında hiçbir il kırsal nüfusu en fazla olan ilk 20 il içinde yer almazken 1990 ve 2000 yıllarında Diyarbakır ve Şanlıurfa’nın söz konusu iller arasında yer aldığını düşünecek olursak, bölgenin her geçen gün kırsal nüfus açısından daha önemli bir toplanma alanı haline geldiğini söyleyebiliriz. 2000 yılından sonra bölgedeki kırsal yerleşmelerden güvenlik kaygısıyla gerçekleşen göçlerin nispeten azalması da il ve bölge bazında kırsal nüfusun artmasına neden olmuştur.

2000 yılında Marmara bölgesinden 4 il kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer alırken 2012’de bu sayı 2’ye düşmüştür. Bursa ve Balıkesir illeri 2000 yılında olduğu gibi 2012 yılında da kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer alırken İstanbul ve Kocaeli illeri söz konusu iller arasında yer alamamıştır. Bu dönemde İstanbul’da ilçe sayısının 32’den 39’a çıkması ve 2005 yılında yapılan yasal düzenleme ile çok sayıda köyün büyükşehir belediyesi sınırları içinde yer alan birer mahalleye dönüştürülmesi, kırsal nüfusun azalmasına neden olmuştur. Kocaeli’nde de benzer nedenlere bağlı olarak kırsal nüfusta

büyük bir azalma olmuştur. Bu ilde 2000 yılında 483 bin kadar olan kırsal nüfus 2012 yılında yaklaşık 107 bine düşmüştür.

2000 yılında İç Anadolu Bölgesi’nden 2 il kırsal nüfusu en fazla olan ilk 20 il içinde yer alırken 2012’de bu sayı 1’e düşmüştür. Konya ili 2000 yılında olduğu gibi 2012 yılında da ilk 20 il içinde yer alırken Ankara ili ilk 20 ilin dışında kalmıştır. Bu ilde de kırdan kente göçler, büyükşehir belediyesi sınırlarının genişlemesi ve yeni ilçelerin kurulması gibi nedenlere bağlı olarak kırsal nüfusta hızlı bir azalma olmuştur. Nitekim 2000 yılında 467 bin olan kırsal nüfus 2012’de 123 bine gerilemiştir.

Şekil.6. 2012 Yılında Türkiye’de Kırsal Nüfusu En Fazla Olan 20 İlin Kırsal ve Kentsel Nüfusları.

Doğu Anadolu Bölgesi’nden Erzurum ve Kars illeri 1980 ve 1990 yıllarında kırsal nüfusu en fazla olan 20 ili içinde yer alırken yoğun göçlerden dolayı 2000 yılında bu bölgeden hiçbir il, söz konusu iller arasında yer almamıştır. Ancak 2012 yılında adı geçen bölgeden Van ili kırsal nüfusu en fazla olan 20 ili içinde yer almıştır. Buradan bölgenin kırsal nüfusunun ağırlık merkezinin kuzeydoğudan güneye doğru kaydığı sonucu da çıkarılabilir (Erzurum ve Kars’tan Van’a kaymıştır).

2012 yılında Türkiye’de kırsal nüfusu en fazla olan illerden Muğla ve Zonguldak dışında kalan 18 ilde kentleşme oranı %50’nin üzerindedir. Adı geçen iki ilde ise kentleşme oranı %50’nin altındadır. Kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilden kentleşme oranı %50’nin altında olanların sayısının 1980’de 14, 1990’da 10, 2000 yılında 4, 2012 de ise 2 olduğunu düşünecek olursak söz konusu illerde kentleşme düzeyinin giderek yükseldiği anlaşılmaktadır.

2012 yılında kırsal nüfus açısından önemli toplanma alanı olan iller aynı zamanda kentsel nüfus ve toplam nüfus açısından da oldukça önemli illerdir. Nitekim ülkedeki kırsal nüfusun yaklaşık yarısı (8,6 milyon) bu 20 ilde toplanırken kentsel nüfusun yaklaşık %69'u (40,5 milyon) ve ülke toplam nüfusun da yaklaşık %65'i (49 milyon) de aynı illerde bulunmaktaydı. Bu değerler kırsal nüfusu en fazla olan 20 ildeki şehirlerin ülkedeki kentsel nüfus için önemli bir toplanma alanı olduğunu ve Türkiye'de nüfusun oldukça dengesiz bir şekilde dağıldığını göstermektedir.

7. Sonuç ve Öneriler

1980 yılı ile 2012 yılı arasındaki 32 yılda kırsal nüfus hem miktar olarak önemli ölçüde azalmış, hem de bu nüfusun ülkeye, bölgelere ve illere dağılımında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Ayrıca bu dönemde kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin söz konusu nüfuslarının yer aldığı aralık da değişmiştir. Bahsedilen değişiklikler sırasıyla şu şekilde sıralanabilir.

a) 1980 yılında 25 milyon civarında olan kırsal nüfus 32 yılda önemli ölçüde azalarak yaklaşık 17 milyona düşmüştür. Oysa bu süreçte ülke nüfusu 44,7 milyondan 75,6 milyona, kentsel nüfus ise yaklaşık olarak 20 milyondan 58 milyona çıkmıştır. Yani 32 yıllık süreçte kırsal nüfus azalırken kentsel nüfus ve ülke toplam nüfusu artmıştır. Ancak burada kırsal nüfusun doğal olarak yavaş arttığı şeklinde bir yanılgıya düşmemek gerekir. Kırsal nüfus bu süreçte doğal olarak hızlı artmaya devam etmiş, ancak kırdan kente yönelik yoğun göçler nedeniyle sürekli azalmıştır. Yani doğal artış kırsal nüfusun artışına yansımamış bilakis yoğun göçlerden dolayı tersi bir durum ortaya çıkmıştır.

Öte yandan bu süreçte yukarıda detaylı bir şekilde ifade edildiği gibi, idari düzenlemeler de kır-kent nüfus oranlarını etkilemiştir. Bazı beldelerin ilçe merkezi haline getirilmesi, bazı köylerin büyükşehir belediyesi sınırları içine dahil edilmesi gibi etkenler kırsal nüfusun azalmasına neden olmuştur.

b) 1980 yılında ülkemizdeki il sayısı 67 idi. 1990, 2000 ve 2012 nüfus sayımı sonuçlarına göre bu 67 ilde sadece Van, Antalya, Hatay Muğla, Şanlıurfa ve Tekirdağ'da kırsal nüfus miktar olarak sürekli artmış, geri kalan 62 ilin kırsal nüfusunda genellikle düşüşler veya birbirini takip eden artış ve azalışlar yaşanmıştır. Ayrıca bazı illerin idari alanında yeni illerin kurulması da illerin kırsal nüfuslarını etkilemiştir. 1989 yılı ve sonrasında kurulan 14 ilden sadece Kırıkkale ve Iğdır'ın kırsal nüfusu artmıştır. Bunların dışında kalan 12 ilin kırsal nüfusunda genellikle azalma olmuştur (bazılarında artış ve azalışlar meydana gelmiştir).

c) 1980 ile 2012 yılı arasında kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin ülkedeki kırsal nüfus içindeki payında az da olsa bazı değişiklikler yaşanmıştır. Bu illerin ülkedeki kırsal nüfus içindeki payları 1980, 1990, 2000 ve 2012 yıllarında sırasıyla %52, %47,5 %47,4 ve %50,4 olmuştur. Ayrıca kırsal nüfusu en fazla olan 20 il, 32 yıllık süreçte tüm sayım dönemlerinde ülke toplam nüfusunun ve kentsel nüfusun da çok büyük bir kısmını oluşturmuştur (Tablo.3, Tablo.4, Tablo.5 ve Tablo.6). Bu illerin ülke toplam nüfus içindeki payları 1980, 1990, 2000 ve 2012 yıllarında sırasıyla %54,6 %53,9 %58,9 ve %65

olmuştur. Kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin ülkedeki kentsel nüfus içindeki payları 1980, 1990, 2000 ve 2012 yıllarında sırasıyla % 58, %58,4 %65,2 ve %69,3 olmuştur. Verilerden de anlaşılacağı üzere kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin ülke toplam nüfusu ve kentsel nüfus içindeki payları 1990 yılından sonra giderek artmıştır. Kırsal nüfusu fazla olan illerin ülkedeki kırsal nüfus içindeki paylarında önemli bir değişikliğin olmaması, bu illerde de kırdan kente yönelik göçlerin devam ettiğini ve diğer illerdeki gibi kırsal nüfusun azaldığını göstermektedir. Kısaca ülkedeki illerin tümünde kırsal yerleşmelerden kentsel yerleşmelere yönelik göçler devam etmektedir. Bu durumun sonucu olarak 1980 ile 2012 yılları arasında kırsal, kentsel ve toplam nüfus bütün sayım dönemlerinde ülke geneline heterojen bir şekilde dağılmıştır.

d) 1980 ile 2012 arasında kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin nüfuslarının alt ve üst basamağı önemli ölçüde değişmiştir. 1980, 1990 ve 2000 yıllarında kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin içinde son sırada yer alan illerin nüfusları sırasıyla 419387, 44005 ve 446337 iken 2012 yılında bu değer 279745’e düşmüştür. Verilerden de anlaşılacağı üzere kırsal açısından 20. sırada yer alan illerin nüfusları 1980 ile 2000 yılı arasında artarken bu değer son 12 yılda önemli ölçüde azalmıştır. Bu azalma da kırsal nüfusun ülke genelindeki azalışına paralellik arz etmektedir. Ayrıca kırsal nüfusu 600 binin üzerinde olan il sayısı 1980, 1990 ve 2000 yıllarında sırasıyla 7, 3 ve 7 iken bu sayı 2012 yılında 2’ye düşmüştür.

e) 1980 ile 2000 yılları arasındaki (20 yıl) sayım dönemlerinde kırsal nüfusu en fazla olan illerin söz konusu nüfusları daha ziyade 400-600 bin aralığında yer almıştır. 1980 yılında kırsal nüfusu en fazla olan illerden 13’ünün kırsal nüfusu belirtilen aralıkta yer alırken 1990 ve 2000 yılında kırsal nüfusu belirtilen aralıkta olan il sayısı sırasıyla 17 ve 13 olmuştur. 2012 yılına gelindiğinde ise, kırsal nüfusu en fazla olan illerden 16’sının söz konusu nüfusu 280-500 bin aralığında yer almıştır. Yani belirtilen süreçte kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilden önemli bir kısmının yer aldığı aralığın alt ve üst basamağında 100’er binlik bir azalma meydana gelmiştir. Bu da ülke genelinde olduğu kırsal nüfusu fazla olan iller de söz konusu nüfusun azaldığını göstermektedir.

f) 1980 ile 2012 yılları arasındaki sayım dönemlerinde kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin bölgelere dağılımında da önemli değişiklikler yaşanmıştır; Akdeniz bölgesi bu zaman zarfında genellikle istikrarlı bir durum sergilemiş ve bu bölgeden 1980, 1990 ve 2000 yıllarında 5 il, 2012 yılında ise 4 il kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer almıştır. Bu sürecin başında Karadeniz ve İç Anadolu bölgeleri kırsal nüfusu en fazla olan illerin sırasıyla 5 ve 3’üne sahipken 2012 yılında bu bölgelerin il sayıları sırasıyla 3 ve 1 olmuştur. Yani bu bölgelerde kırsal nüfusu ülke geneline göre fazla olan il sayısında ciddi bir azalma olmuştur. Buna karşın 32 yıllık süreçte Ege ve G. Doğu Anadolu bölgelerinden kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer alan il sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. 1980 yılında Ege bölgesinden 2 il kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer alırken Güney Doğu Anadolu bölgesinden hiçbir il belirtilen iller arasında yer almamıştı. Ancak 2012 yılına gelindiğinde Ege Bölgesi’nden 5, Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nden ise 3 il kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer almıştı. Yani bu iki bölge kırsal nüfus açısından daha önemli birer toplanma alanı haline gelmiştir. Marmara ve Doğu Anadolu bölgeleri ise kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içindeki sayıları itibarıyla daha istikrarsız bir durum sergilemişlerdir.

Marmara bölgesinden 1980 ve 1990 yıllarında 3, 2000 yılında 4, 2012 yılında 2 il kırsal nüfusu en fazla olan 20 il içinde yer almıştır. Doğu Anadolu bölgesinin 1980, 1990, 2000 ve 2012 yıllarında kırsal nüfusu en fazla olan 20 içindeki il sayısı sırasıyla 2, 2, 0 ve 1 olmuştur.

Yukarıdaki açıklamalardan özetle şu sonuç çıkarılabilir; 32 yıllık süreçte Karadeniz, Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Marmara bölgeleri kırsal nüfus açısından daha önemsiz toplanma alanları haline gelirken Ege ve Güney Doğu Anadolu bölgeleri daha önemli toplanma alanları haline gelmiştir. Akdeniz bölgesinin yeri ise (son 12 yılda biraz azalmakla birlikte) pek fazla değişmemiştir.

g) Diğer bir husus ise kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin kentleşme düzeylerinde belirgin bir yükselişin yaşanmasıdır. 1980 yılında kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin 7'sinde kentleşme oranı %50'nin üzerinde iken 1990, 2000 ve 2012 yıllarında bu sayı sırasıyla 10, 16 ve 18 olmuştur. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere Türkiye'de son 32 yılda kırsal nüfusu en fazla olan 20 ilin kentleşme oranlarında da önemli bir artış yaşanmıştır. Ayrıca kırsal nüfusu en fazla olan 20 il aynı zamanda ülkedeki kentsel nüfusun da önemli bir kısmını barındırmaktadırlar. Bu illerin ülkedeki kentsel nüfus içindeki payları 1980, 1990, 2000 ve 2012 yıllarındaki payları sırasıyla %58, %58,4, %65,2, %69,3 olmuştur. Verilerden de anlaşılacağı üzere ülkede kırsal nüfus açısından önemli birer toplanma alanları olan iller aynı zamanda kentsel nüfus açısından da önemli birer toplanma alanıdır. Bu da Türkiye'de nüfusun illere heterojen bir şekilde dağıldığını göstermektedir.

Sonuç olarak 1980 ile 2012 yılları arasındaki sayım dönemleri incelendiğinde Türkiye'deki kırsal nüfus önemli ölçüde azalmıştır. Aynı süreçte kırsal nüfusun illere dağılımında ve kırsal nüfusu fazla olan illerin bölgelere dağılımında da önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimin başlıca nedeni kırdan kente yönelik yoğun göçlerdir. Ancak göçlerin dışında idari taksimat, yeni yasalar gibi etkenler de söz konusu değişikliklere neden olmuştur. Ülkede kırsal nüfus özellikle son 12 yılda hızlı bir azalış trendine girmiştir. Ayrıca geçmişte ülkemizdeki kırsal nüfus daha ziyade gençlerden oluşmakta ve bu nüfusun artış kabiliyeti yüksekti. Ancak günümüzde tüm coğrafi bölgelerimizdeki kırsal yerleşmelerde ortanca (medyan) yaş geçmişe göre oldukça yüksektir. Doğu ve G. Doğu Anadolu bölgelerinde ortalama yaş diğer bölgelere göre daha düşüktür. Ancak bu iki bölgede de ortanca yaşın yükseldiği unutulmamalıdır. Yani kırsal nüfusun doğal artış kabiliyeti azalmıştır. Dolayısıyla ülkemizdeki kırsal nüfusun önümüzdeki dönemde azalma eğilimini sürdüreceği açıktır. Kırsal nüfusun azalması aynı zamanda tarımsal ve hayvansal üretimin de azalması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu konuda başta Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşların gerekli tedbirleri alması gerekmektedir. Bu tedbirlerin başında tarımsal ve hayvansal üretimin daha iyi bir şekilde desteklenmesi, kırsal nüfusun gelirinin artırılması ve bu şekilde kırsal yerleşmelerden kentlere yönelik göçün azaltılması gelmektedir. Ayrıca daha önce kırsal yerleşmelerden kentlere göç etmiş, ancak hali hazırda kentlerde işsiz durumda olan nüfusun kırsal yerleşmelere tersine (geriye göç) göçü için yapılan proje ve desteklerin daha da artırılması bize göre zaruret haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Arınc, K., 2011,** *Türkiye'nin İç Bölgeleri*, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum.
- Berkay, F., 2009,** *Tarih ve Toplum Köy ve Kent*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Coşkun, O., 2008,** *İç Göçler Açısından Erzurum İli'nin Analizi*, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:20 sayfa:239-266, Erzurum.
- Coşkun, O., 2013,** *Doğu Anadolu'da Kentleşme ve Kentsel Gelişim*, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:30 sayfa:229-256, Erzurum.
- DİE, 2002,** 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Van, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayın No:2605, Ankara.
- Deniz, O., 2009,** Uluslararası Göçler ve Türkiye'ye Yansımaları, Çantay Yayınları, İstanbul.
- Doğanay, H., 1991,** *Demografya (Nüfus Bilimi)*, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Ofset Tesisleri, Erzurum.
- Doğanay, H., 1991,** *Türkiye'de İç Göçler ve Başlıca Sonuçları*, A.Ü. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 2, s: 133-150, Erzurum.
- Doğanay, H., 1997,** *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 877, Eğitim Dizisi:10, İstanbul.
- Garipağaoğlu, N., 1999,** *Türkiye'de Göç Eden Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı*, Türk Coğrafya Dergisi, sayı: 34, s: 63-71, İstanbul.
- Gök, Y., Kayserili, A., 2010,** *Cumhuriyet Döneminde Erzurum İli'nin Kır-Şehir Nüfus Değişimi*, Doğu Coğrafya Dergisi ayı:24,sayfa:1-17, Erzurum.
- Gümüüşçü, O., 2004,** *Internal Migrations in Sixteenth Century Anatolia*, Journal of Historical Geography, Vol:30, Is:2, pp:231-248.
- Gündüz, M., vd., 2005,** *Nüfus Sorunu*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Işık, S., 1999,** *İzmir'e Yönelik Göçlerin Coğrafi Boyutları*, Türk Coğrafya Dergisi, sayı: 34, sayfa: 383-405, İstanbul.
- Karal, E.Z., 1997,** *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C. Başbakanlık DİE., II. Baskı, Ankara.
- Karpat,H.K.,2003,** *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*, (Çeviren: Abdulkerim Sönmez), İmge Kitabevi, Ankara.
- Karpat, H.K., 2003,** *Osmanlı Nüfusu (1830–1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, No:133, İstanbul.
- Keleş, R., 2012,** *Kentleşme Politikası*, İmge Yayınları, Genişletilmiş 12. Baskı, Ankara.
- Mutluer, M., 2003,** *Uluslararası Göçler ve Türkiye*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Özgür, E.M., 1995,** *Türkiye'deki İç Göçlerde Ankara İli'nin Yeri*, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, sayı: 4, sayfa: 63-76, Ankara.
- Tekeli, İ., Erder, L.,1978,** *Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, D-26, Ankara.
- TÜİK, 2005,** *2000 Genel Nüfus Sayımı Göç İstatistikleri*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Yayın No: 2976, Ankara.
- Tümertekin, E., 1968,** *Türkiye'de İç Göçler*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 1371, Coğrafya Enstitüsü Yayınları, Yayın No:54, Taş Matbaası, İstanbul.
- Tümertekin, E., 1973,** *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsiz Fonksiyonlar*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yayınları, İstanbul

- Tümertekin, E., 1977, Türkiye’de İç Göçler Üzerine**, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Sayı: 22, s: 29-43, İstanbul.
- Türkdoğan, O., 2007, Kimlik-Göç-Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği**, Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları sayı: 245, s:27-35, İstanbul.
- Unat-Abadan, N., Keles, R., vd., 1977, Göç ve Gelişme –Uluslararası İşçi Göçünün Boğazlıyan İlçesi Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir İnceleme-** Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara.
- Unat-Abadan, N., 2002, Bitmeyen Göç-Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa-**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, No:30, Göç çalışmaları, No:1, İstanbul.
- Yıldız, M. Zeydin, 2009, GAP Bölgesi’nde Kentleşme Hareketleri (1927-2010)**, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:19, sayfa:301-324, Erzurum.
- Yılmaz, M., 2012, ‘‘50 Yılda (1960-2010) Van İli’nde Kır-Şehir Nüfus Değişimi’’**, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:28, sayfa:33-56, Erzurum.
- Yücesahin, M.M., Özgür, E.M.2006,Türkiye’nin Güneydoğusunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekansal Örüntü**, Coğrafi Bilimler Dergisi, Sayı:4, sayfa:15-35, Ankara.

İnternet siteleri

- www.tuik.gov.tr (son erişim tarihi:20.05.2014)
- www.illeridaresi.gov.tr (son erişim tarihi:16.04.2014)
- www.ibb.gov.tr (son erişim tarihi:10.06.2014)

Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012)